

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА
АКАДЕМІЯ ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Кваліфікаційна робота магістра

на тему:

«ПОВОЄННИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ»

Студентки 2 курсу

за спеціальністю «Економіка»

Литвинюк Софії Олегівни

/прізвище, ім'я, по батькові студента/

Науковий керівник:

Григор'єв І.С.,

доктор економічних наук,

доцент

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Характеристика, сутність та розвиток поняття післявоєнного економічного розвитку.....	6
1.1 Дослідження та визначення поняття післявоєнного економічного розвитку.....	6
1.2 Розвиток та виникнення поняття післявоєнного економічного розвитку....	19
1.3 Відмінність післявоєнного економічного розвитку “країн-переможниць” та “країн-переможених”.....	25
РОЗДІЛ II. Історичний огляд економічного розвитку Ізраїля, Грузії та Південної Кореї в умовах регулярних війн та загроз національній безпеці.....	35
2.1 Повоєнні виклики та наслідки для економічного розвитку обраних країн - історичний огляд.....	35
2.2 Основи економічні та соціальні реформи, проведені у післявоєнних періодах.....	46
2.3 Огляд поточної економічної ситуації в Україні та формування основних сценаріїв її розвитку.....	62
РОЗДІЛ III. Практичне застосування в економічній політиці України висновків моделі.....	67
3.1 Опис параметрів та базової моделі для дослідження впливу витрат на оборону на економічний розвиток Ізраїлю.....	67
3.2 Результат моделювання дослідження впливу витрат на оборону на економічний розвиток обраних країн.....	71
3.3 Формування рекомендацій Україні на базі міжнародного досвіду.....	81
ВИСНОВОК.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Тема післявоєнного економічного розвитку має велике значення в сучасному глобальному контексті, особливо для країн, які пережили збройні конфлікти або періоди нестабільності. Україна, зокрема, у 2022 році зіткнулася з агресією росії на її територію і, хоча, конфлікт досі триває, вже постає питання післявоєнного відновлення.

Актуальність цієї теми полягає в нагальній потребі України у відбудові економіки, сприянні сталому розвитку та реалізації ефективної політики подолання наслідків війни. Наслідки конфлікту, включаючи руйнування інфраструктури, переміщення населення та економічні збої, створили нагальний попит на комплексні стратегії та заходи для відновлення економіки, забезпечення соціальної стабільності та покращення загального добробуту громадян. Вивчаючи міжнародний досвід та особливості післявоєнної економічної політики, реалізованої в інших країнах, Україна може отримати цінні висновки та уроки для інформування своїх власних стратегій та ініціатив. Розуміння успіхів і викликів, з якими стикаються інші країни, може сприяти формуванню ефективної політики, адаптованої до унікального контексту України.

Крім того, враховуючи геополітичне розташування України та її прагнення до європейської інтеграції, зростає значення економічного розвитку країни. Успішна реалізація післявоєнної економічної політики може не лише сприяти внутрішній стабільності та процвітанню України, а й посилити її позиції на світовій арені, зміцнити регіональне партнерство та залучити іноземні інвестиції.

Ця тема також стосується ширших наукових і політичних дебатів навколо післявоєнного економічного розвитку. Це дає можливість вивчити теоретичні основи, проаналізувати емпіричні дані та оцінити ефективність різних політичних підходів. Досліджуючи міжнародний досвід, визначаючи найкращі

практики та вивчаючи конкретні виклики, з якими стикається Україна, це дослідження може зробити внесок у наявний масив знань і обґрунтувати майбутні політичні рішення.

Об’єктом цього дослідження є повоєнний економічний розвиток з особливим акцентом на Україні. Він охоплює різні аспекти, виклики та динаміку, пов’язані з відновленням і пожвавленням економіки після періоду збройного конфлікту.

Предметом дослідження є міжнародний досвід та особливості політики післявоєнного економічного розвитку України. Він передбачає аналіз та розуміння стратегій, ініціатив та заходів, які впроваджуються іншими країнами, які зазнали післявоєнних перетворень, а також вивчення особливого контексту та проблем, з якими може стикнутися Україна під час свого економічного відновлення.

Метою даного дослідження є комплексне вивчення та оцінка міжнародного досвіду повоєнного економічного розвитку та його актуальність для України. Дослідження має на меті визначити та проаналізувати особливості політичних підходів, які були ефективними в інших країнах, з акцентом на їх застосовність та потенційні результати в українському контексті. Дослідження має на меті надати цінну інформацію, рекомендації та політичні міркування, які можуть сприяти формуванню ефективної післявоєнної економічної політики та стратегій для України, зрештою сприяючи її сталому розвитку, стабільності та інтеграції у світову економіку.

Завданням дослідження є дослідження та визначення поняття післявоєнного економічного розвитку, дослідження розвитку та виникнення поняття післявоєнного економічного розвитку, виокремлення відмінностей післявоєнного економічного розвитку “країн-переможниць” та “країн-переможених”, історичний огляд економічного розвитку Ізраїля, Грузії та

Південної Кореї в умовах регулярних війн та загроз національній безпеці, повоєнні виклики та наслідки для економічного розвитку обраних країн та огляд основних економічних та соціальних реформ, проведених у післявоєнних періодах, створення економетричної моделі та формування рекомендацій Україні на базі міжнародного досвіду.

В роботі використовувались теоретичний, аналітичний, емпіричний, та порівняльний методи дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному порівняльному аналізі досвіду післявоєнного економічного розвитку в різних країнах, досліджуючи їхні унікальні виклики, політику та стратегії для досягнення економічного розвитку. Дослідження виходить за рамки аналізу однієї країни та досліджує міжнародний досвід, формуючи цінні ідеї та уроки для України. Також, ґрунтуючись на аналізі міжнародного досвіду та конкретного контексту України, у роботі надано науково обґрунтовані рекомендації щодо політики для сприяння післявоєнному економічному розвитку країни. Ці рекомендації враховують визначені особливості та спрямовані на вирішення ключових викликів, сприяння сталому економічному зростанню, підвищенню соціальної інклюзивності та зміцненню стійкості української економіки перед обличчям майбутніх невизначеностей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в наданні політичних рекомендацій, покращенні процесу прийняття рішень, сприянні інклюзивному розвитку, посиленні стійкості та управління ризиками, а також сприянні економічній дипломатії та співпраці. Використовуючи ці висновки на практиці, політики та зацікавлені сторони можуть працювати над досягненням сталого та інклюзивного післявоєнного економічного розвитку в Україні, що зрештою призведе до підвищення рівня життя, економічної стабільності та довгострокового процвітання країни.

РОЗДІЛ I. Характеристика, сутність та розвиток поняття післявоєнного економічного розвитку

1.1 Дослідження та визначення поняття післявоєнного економічного розвитку

Наслідки нищівного збройного конфлікту породжують численні виклики, як фізичні, так і соціально-економічні, для постраждалих країн. Серед руїн і відчаю виникає нагальна потреба відбудувати зруйновану економіку та відновити стабільність. Розуміння тонкощів і динаміки післявоєнного економічного розвитку має вирішальне значення для політиків, науковців і практиків, які прагнуть пройти складний шлях до відновлення та процвітання. Вивчаючи характеристики, сутність і розвиток цієї концепції, ми можемо отримати цінну інформацію про стратегії, політику та найкращі практики, які сформували успішну післявоєнну економіку. У цьому розділі ми дослідимо ключові елементи, які визначають концепцію післявоєнного економічного розвитку. Ми заглибимося в різні виклики, з якими стикаються країни після збройних конфліктів, стратегії, які використовуються для відновлення інфраструктури та інституцій, а також соціально-економічні фактори, які формують траєкторію відновлення. Крім того, ми розглянемо роль міжнародного співробітництва, допомоги та уроки, винесені з минулого досвіду у впливі та формуванні розвитку післявоєнних економік.

Досліджуючи питання післявоєнного економічного розвитку держави у цьому підрозділі буде зосереджено увагу на визначенні поняття післявоєнного економічного розвитку держави різними вітчизняними та зарубіжними науковцями, та охарактеризувати його.

Для коректного визначення поняття варто розділити дослідження на два етапи, а саме:

- Дати визначення поняттю економічний розвиток;

- Навести визначення поняття післявоєнного економічного розвитку

Почнімо з визначення поняття економічного розвитку базуючись на напрацюваннях вітчизняних науковців. Сьогодні поняття «економічного розвитку країни» є часто вживаним та використовується в наукових дослідженнях, публікаціях та дискусіях. А такі поняття, як «економічне зростання», «економічний розвиток» і навіть «економічна динаміка», дуже часто використовуються як синоніми, тобто як такі, що означають ідентичні процеси. Однак варто застерегти, що ототожнення цих понять не є коректним, адже сутність цих процесів кардинально відрізняється. Розгляньмо детальніше поняття «розвитку» з точки зору філософії. Філософський словник поняття розвиток визначає як “вищий тип руху, незворотна, спрямована, закономірна зміна матеріальних та ідеальних об’єктів, перехід від одного якісного стану до іншого, від старого до нового [1, с. 196]”. Саме в цьому визначенні і є відмінність, яка дозволяє виокремити поняття розвиток від вищеперелічених. На відміну від поняття зростання, в основі якого лежить зміна кількісна та економічної динаміки, в основі якої зміна явища в часі, поняття розвитку вирізняє з поміж них те, що відбувається незворотний, спрямований та закономірний перехід від одного якісного стану до іншого. Варто також зазначити, що економічний ріст (в трактуванні його як відносну зміну загального або середньодушового обсягу ВВП за певний період) може бути складовою економічного розвитку. Таким чином, виокремивши це поняття з поміж інших подібних, перейдемо до визначення саме економічного розвитку країни.

Багато українських вчених у своїх роботах використовували та досліджували поняття економічного розвитку. Наприклад за визначенням Тетяни Кузьгелевої у її роботі "Проблеми та перспективи економічного розвитку в Україні", економічний розвиток - це “сукупність змін, які відбуваються в економіці держави і впливають на її рівень розвитку та якість

життя населення, тобто зміни в рівні доходів, трудовій продуктивності, рівні зайнятості, рівні цін, наявність та рівень якості освіти, охорони здоров'я тощо" [2, с. 33].

За дослідженням Юрія Білана, економічний розвиток означає "поступове підвищення якісного та кількісного стану життя людей в країні через збільшення виробництва, створення нових робочих місць, зміцнення економічної безпеки та підвищення загальної добробуту [3, с. 6]".

Науковець Юрій Бажал в своїй статті "Економічний розвиток: сутність, фактори, особливості" дав таке визначення поняття економічного розвитку: "Економічний розвиток - це процес зміни виробництва, споживання та розподілу ресурсів в державі, що забезпечує зростання виробництва, поліпшення якості життя населення, підвищення рівня культури та розвитку національної економіки в цілому" [4, с. 10].

Економічний розвиток, на думку Проданової Л. В., визначається як «складний, багатовимірний і динамічний процес соціально-економічних змін, спрямованих на підвищення якості життя населення шляхом оптимального використання наявних ресурсів, розширення виробничого потенціалу та вдосконалення його структури, забезпечення технологічної модернізації та інновацій, формування конкурентоспроможної ринкової економіки та ефективної соціальної інфраструктури» [5, с. 24.]

Для повноти дослідження ватро розглянути іноземний досвід трактування та характеристики поняття "економічного розвитку". Пропоную розглянути погляди певних наукових шкіл та відомих економістів.

Як відомо в період з шістнадцятого по дев'ятнадцяте століття домінувала меркантилістська економічна теорія. Вважається, що меркантилізм є однією з найперших форм економіки розвитку, яка створила практики для сприяння успіху нації. Для цієї теорії головним пріоритетом були державні інтереси. В ті часи, економічне багатство вимірювалося золотом та іншими дорогоцінними

металами, які були в розпорядженні держави і які, у разі необхідності, також використовувалися для покриття військових витрат. Таким чином, держави, які шукали військової сили та економічного багатства, прагнули накопичити максимальні запаси цих металів, і оскільки метали використовувалися як міжнародні платіжні засоби, для них стало вкрай важливим створити позитивний торговий баланс з іншими державами. Однак не було можливості, щоб усі держави одночасно могли насолоджуватися надлишками чистого експорту, і вважалося, що шанс однієї держави отримати економічну перевагу над іншими залежить від її військової могутності. Зокрема, стверджувалося, що держави повинні підтримувати військову міць і сильні військово-морські флоти, які дозволять їм завойовувати і утримувати колонії, а також керувати торговими шляхами. [6, с. 25]

«Теорія економічного розвитку» Йозефа Шумпетера, опублікована в 1911 році, є однією з найбільш ранніх праць у галузі економічного розвитку. Книга представляє погляд Шумпетера на процес економічного розвитку, який він бачить як поєднання двох суттєвих елементів: інновацій і підприємництва. Шумпетер стверджує, що процесом економічного розвитку керує підприємець, який є ключовим агентом змін в економіці. Підприємець створює нові комбінації продуктивних факторів, впроваджує нові продукти або методи виробництва та виводить їх на ринок. Цей процес, на думку Шумпетера, є суттю економічного розвитку, і ним керує прагнення підприємця до прибутку та успіху. Шумпетер також підкреслює важливість інновацій у процесі економічного розвитку. Він розглядає інновації як вирішальний фактор, який дозволяє підприємцям створювати нові комбінації продуктивних факторів і вводити нові продукти або методи виробництва. Таким чином, інновації розглядаються як основний рушій економічного зростання та розвитку. [7]

Робота Роберта М. Солоу «Технічні зміни та сукупна виробнича функція» 1957 року є основоположною працею в галузі економічного зростання та

розвитку, яка є досі актуальною. У цій статті Солоу вводить концепцію екзогенного технологічного прогресу та його впливу на економічне зростання. Солоу стверджує, що технічний прогрес є основним рушієм довгострокового економічного зростання і що він значною мірою є екзогенним для економічної системи. На прикладі економіки США для періоду з 1909 по 1949 роки він демонструє, що зміни в технології та продуктивності праці відповідають за більшу частину довгострокового економічного зростання. Таким чином, згідно з розрахунком Солоу, підвищення продуктивності праці в США за цей період було зумовлено на $1/8$ збільшенням капіталомісткості одиниці праці та на $7/8$ — за рахунок технологічних змін. Однак, недоліком цієї моделі є те, що однією з її умов є те, що економіка є закритою. Також, екзогенний аспект зростання технологічного прогресу в моделі не сприяє аналізу економічної політики щодо збільшення темпів економічного зростання та розвитку. [8]

Модель лінійних стадій зростання була використана для поживлення європейської економіки після Другої світової війни. Її у 1960 році сформував американський економіст В. Ростов у своїй праці «Етапи економічного зростання: нон-комуністичний маніфест». Ця модель стверджує, що економічне зростання може виникнути лише внаслідок індустріалізації. Модель лінійних стадій зростання зображує належним чином розроблене додавання капіталу в поєднанні з державним втручанням. Таке вливання капіталу та обмеження з боку державного сектора веде до економічного розвитку та індустріалізації.

Таке уявлення про природу і процес розвитку стало основою для теорії модернізації. Теорія модернізації з'явилася після Другої світової війни, щоб вирішити питання про те, як сформувати економіку держав, що вийшли з європейської колонізації. Її неявною метою, як ясно видно з підзаголовка книги Ростова, було формування розвитку цих країн у капіталістичному руслі. Таким чином, модернізація була задумана як виробничі відносини та стандарти життя, характерні для Західної Європи та Сполучених Штатів. Згідно з моделлю

Ростова, теоретики модернізації розглядали недорозвиненість як стадію, спільну для всіх країн, що розвиваються, і результат слабкості різних факторів виробництва — землі, праці та капіталу. Теоретики наголошували на збільшенні заощаджень та інвестицій як на ключі до розвитку та стверджували, що міжнародна торгівля продуктами, які особливо підходять для національних запасів факторів виробництва, сприятиме більш ефективному розподілу ресурсів і більшим доходам, які можна було б перетворити на заощадження, а потім використати для сприяння розвитку. Теоретики передбачали, що: шляхом поширення технологій, знань, управлінських навичок і підприємництва; заохочення припливу капіталу; стимулювання конкуренції; підвищення продуктивності — зовнішня торгівля разом з іноземними інвестиціями та допомогою стане рушієм зростання для країн, що розвиваються. [9] Проте до 1960-х років стало очевидно, що Третій світ не проходить через стадію недорозвиненості, як передбачалося теорією модернізації, а залишається недорозвиненим. Таким чином, була висунута зустрічна претензія — що країни, що розвиваються, сьогодні структурно відрізняються від розвинених країн і тому їм доведеться розвиватися по іншому.

ЕКЛАКБ (сьогодні відома як Економічна комісія для Латинської Америки та Карибського басейну, ECLAC) стверджувала, що колонізація реструктурувала економіку колишніх колоній таким чином, що вони спеціалізувалися на виробництві сировини, товарних культур і продуктів харчування для експорту за низькими цінами до рідних країн колонізаторів. Ці структури створили динаміку, яка продовжувала збіднювати колишні колонії та перешкоджати їх модернізації. Відповідно до ЕКЛАКБ, міжнародний поділ праці, створений колонізацією, розділив міжнародну економіку на центр, що складається з промислово розвинутих країн, і периферію, яка включала всі інші країни світу за межами соціалістичного табору. Оскільки ціни на промислові товари, які купувала периферія, зростали швидше, ніж ціни на сировину,

товарні культури та продукти харчування, які периферія продавала центру, міжнародна торгівля забезпечувала незбалансований процес розвитку. Ця точка зору лягла в основу теорії залежності (dependency theory). Важливим аспектом цієї теорії було виокремлення країн-периферії та країн-центру, де на думку А. Веласко країни-периферії мали вузькоспеціалізований формат виробництва експорту, які продовжують перешкоджати розвитку вже на етапі роботи ринкових механізмів. А країни центр продовжували економічно експлуатувати країни-периферії. [10].

Починаючи з 1970-х років, теоретики і практики проголошували експорто-орієнтовану стратегію як вихід із залежності. Ця стратегія надає пріоритет зростанню промислового виробництва, спрямованого на світові ринки, і розвитку конкретної конкурентні переваги як основи успіху у світовій торгівлі. Стратегія базується на зниженні заробітної плати та рівні внутрішнього споживання (принаймні на початковому етапі) для сприяння конкурентоспроможності на світових ринках, а також для забезпечення кращих умов для іноземних інвестицій та іноземного фінансування внутрішніх інвестицій. Однак до 1980-х років багато країн, які дотримувалися цієї стратегії, закінчилися величезною зовнішньою заборгованістю, що призвело до різкого зниження економічного зростання. [11]

Неокласична або неоліберальна перспектива представляє модифікацію та подальший розвиток теорії модернізації. Проте, на відміну від теорії модернізації, неокласичні теоретики розглядають розвиток як результат не стратегічних дій держави, а дії ринкових сил. Головне твердження полягає в тому, що неспроможність розвитку є насамперед результатом надмірного державного втручання та регулювання економіки. Неокласична теорія наголошує на корисній ролі вільних ринків, відкритої економіки та приватизації неефективних державних підприємств. Його рекомендована стратегія розвитку полягає в тому, щоб звільнити ринки від державного контролю та регулювання,

щоб капітал, товари та послуги могли мати повну свободу руху, а також була більша відкритість для міжнародної торгівлі. Відповідно до неоліберальної думки, ефективне управління вимагає звільнення ринку від державного контролю та регулювання; скорочення державних витрат на соціальні послуги, такі як освіта та охорона здоров'я; утримання доріг, мостів, водопостачання тощо; і продаж державних підприємств, товарів і послуг (включаючи банки, ключові галузі промисловості, залізниці, платні автомагістралі, електроенергію, школи та лікарні) приватним інвесторам. [12] Як доказ обґрунтованості цих політичних рецептів для країн, що розвиваються, прихильники вказують на досвід чотирьох «азіатських тигрів»: Південної Кореї, Тайваню, Сінгапуру та Гонконгу. Це були найуспішніші приклади стратегії індустріалізації, орієнтованої на експорт, прийнятої багатьма країнами в 1970-х роках. Усі вони змогли досягти економічного зростання на основі експортних галузей з порівняльною перевагою в дешевій, але кваліфікованій робочій силі.

Книга Пола М. Ромера «Збільшення доходів і довгострокове зростання» (1986) є основоположною працею в галузі теорії ендогенного зростання. У книзі стверджується, що технологічний прогрес не є зовнішнім фактором, але на нього можуть впливати політичні втручання та накопичення людського капіталу. Головна ідея Ромера полягає в тому, що підвищення віддачі від масштабу може генерувати стійке довгострокове економічне зростання. Ромер стверджує, що зростаюча віддача виникає внаслідок відсутності суперництва між знаннями, що означає, що знання можуть використовуватися одночасно багатьма людьми без їх виснаження. Він припускає, що державне втручання є необхідним, щоб виправити цей провал ринку та сприяти довгостроковому зростанню. Одним із ключових внесків книги Ромера є концепція ендогенних технологічних змін, які обумовлені інвестиціями в дослідження та розробки (R&D). Ромер стверджує, що інвестиції в науково-дослідні розробки можна стимулювати за допомогою політики, яка забезпечує стимули для інновацій,

наприклад, патентів або податкових кредитів. Загалом книга Ромера містить теоретичну основу для розуміння ролі технологічного прогресу в економічному розвитку та важливості політичних втручань у сприянні довгостроковому зростанню. [13]

В книзі Д. Ацемоглу та Д. Робінсона «Чому нації занепадають: походження влади, процвітання та бідності» ключовим чинником економічного успіху чи поразки нації є її політичні інституції. Автори стверджують, що інклюзивні політичні інституції, які дозволяють переважній більшості громадян брати участь у прийнятті рішень і забезпечують верховенство права, необхідні для сталого економічного розвитку та процвітання. І навпаки, екстрактивні політичні інститути, які зосереджують владу в руках невеликої еліти, створюють перешкоди для економічних можливостей і зрештою призводять до бідності та відсталості. У книзі наводяться історичні та сучасні приклади з усього світу на підтвердження цього аргументу. Наприклад, автори протиставляють інклюзивні інституції Латинської Америки інклюзивним інституціям, створеним у Сполучених Штатах, які, на їхню думку, відіграли важливу роль в економічному успіху країни. Як приклади цього вони наводять Закон про гомстед і скасування рабства [14, с. 118-126].

Таким чином, можна об'єднати вище зазначенні поняття та зробити висновок, що економічний розвиток - це процес покращення економічного добробуту та якості життя суспільства за допомогою різних стратегій, таких як збільшення виробництва, створення робочих місць, удосконалення технологій та державних інституцій. Це передбачає постійне зростання та структурну трансформацію економіки до більш диверсифікованої, продуктивної та конкурентоспроможної системи. Також, варто зазначити що в вітчизняній та зарубіжній науковій літературі виділяються такі види економічного розвитку: еволюційний, революційний, екстенсивний, інтенсивний, екзогенний й ендегенний.

Разом з тим, Світовий Банк щорічно випускає звіт “Глобальні Економічні перспективи”. В ньому на базі Індикаторів Світового Розвитку оцінюється успішність та перспективи країн світу. Індикатори світового розвитку (World Development Indicators) — це основна колекція показників розвитку Світового банку, зібрана з офіційно визнаних міжнародних джерел. Він представляє найновіші та найточніші доступні дані про глобальний розвиток, а також національні, регіональні та глобальні оцінки. Цей масив даних містить часові ряди для 217 економік, багато з яких сягають понад 50 років. WDI надає порівняльну статистику щодо розвитку та життя людей у всьому світі. Він розділений на сім розділів – світогляд, бідність і спільне процвітання, люди, навколишнє середовище, економіка, держави та ринки та глобальні зв’язки. Розділу економіки описує економічне зростання, економічну структуру, доходи та заощадження, торгівлю та продуктивність праці. [15]

Показники в розділі «Економіка» дозволяють нам аналізувати різні аспекти як національної, так і глобальної економічної діяльності. Оскільки країни виробляють товари та послуги та споживають їх усередині країни або торгують на міжнародному рівні, економічні показники вимірюють рівні та зміни в розмірі та структурі різних економік, а також визначають зростання та скорочення. Економічні показники включають показники макроекономічної ефективності (валовий внутрішній продукт (ВВП), споживання, інвестиції та міжнародна торгівля) і стабільності (бюджети центрального уряду, ціни, пропозиція грошей і платіжний баланс). Він також включає більш широкі показники доходів і заощаджень з урахуванням забруднення, амортизації та виснаження ресурсів. Багато економічних показників використовуються для відстеження прогресу на шляху до Цілі 8 до Сталого Розвитку - сприяння гідній роботі та економічному зростанню, і Цілі 2, яка заохочує стале споживання та виробництво. [16]

До переліку Індикаторів Світового Розвитку розділу “Економіка” належать: показники зростання та економічної структури, показники доходу та заощаджень, показники балансу платежів, показники цін та умов торгівлі та показники праці та продуктивності.

До показників зростання та економічної структури належать:

- ВВП (поточні долари США);
- Зростання ВВП (річний %);
- Сільське господарство, додана вартість (річний % зростання);
- Промисловість, додана вартість (річний % зростання);
- Виробництво, додана вартість (річний % зростання);
- Послуги, додана вартість (річний % зростання);
- Витрати на кінцеве споживання (річний % зростання);
- Валове накопичення капіталу (річний % зростання);
- Експорт товарів і послуг (річний % зростання);
- Імпорт товарів і послуг (річний % зростання);
- Сільське господарство, додана вартість (% ВВП);
- Промисловість, додана вартість (% ВВП);
- Послуги, додана вартість (% ВВП);
- Витрати на кінцеве споживання (% ВВП);
- Валове накопичення капіталу (% ВВП);
- Експорт товарів і послуг (% ВВП);
- Імпорт товарів і послуг (% ВВП).

До показників доходу та заощаджень належать:

- ВНД на душу населення, метод Atlas (поточний дол. США);
- ВНД на душу населення, ПКС (поточні міжнародні долари);
- Населення, всього;
- Валові заощадження (% ВВП);

- Скоригована чиста економія, включаючи шкоду від викидів твердих часток (% ВНД).

До показників балансу платежів належать:

- Індекс вартості експорту (2000 = 100)
- Індекс вартості імпорту (2000 = 100)
- Особисті грошові перекази, отримані (% ВВП)
- Баланс поточного рахунку (% ВВП)
- Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (% ВВП)

До показників цін та умов торгівлі належать:

- Індекс споживчих цін (2010 = 100)
- Індекс вартості одиниці експорту (2000 = 100)
- Індекс вартості одиниці імпорту (2000 = 100)
- Чистий індекс бартерних умов торгівлі (2000 = 100)

До показників праці та продуктивності належать:

- ВВП на одну зайняту особу (постійний ПКС 2011 \$)
- Загальний рівень безробіття (% від загальної кількості робочої сили)
(змодельована оцінка МОП)
- Сільське господарство, додана вартість на одного працівника (постійний долар США 2010 р.)
- Галузь, додана вартість на одного працівника (постійний 2010 \$ США)
- Послуги, додана вартість на одного працівника (постійний долар США 2010 р.)

Тепер, коли ми визначили та охарактеризували поняття економічного розвитку, можна перейти до характеристики поняття післявоєнного економічного розвитку. Післявоєнний економічний розвиток, це такий тип економічного розвитку, який відбувається в країнах, які стикались та/або

стикаються із загрозами фізичній безпеці своїх жителів, їхній територіальній цілісності чи іншим екзистинційним інтересам держав. Саме поняття післявоєнного економічного розвитку є малодослідженим, однак варто зазначити, що багато науковців досліджували економічну ситуацію країн, в післявоєнний період.

Важливим є питанням є також, фактори, які можуть вплинути на післявоєнний економічний розвиток держави. Резюмуючи всі вищезазначені надбання та напрацювання можна виокремити такі фактори впливу, що здатні сприяти економічному зростанню. Такими факторами є: продуктивність праці та капіталу, технологічний розвиток, прямі іноземні інвестиції та збереження населення. Ці фактори також є надзвичайно важливими для країн, де щойно завершилась війна. Економічний розвиток зазвичай вимірюється такими показниками, як ВВП на душу населення, рівень зайнятості, рівень бідності та індекси людського розвитку.

1.2 Розвиток та виникнення поняття післявоєнного економічного розвитку

Після Другої світової війни відновився інтерес до вивчення економічного розвитку серед науковців-економістів, і на жаль продовжує свою актуальність і сьогодні через російсько-українську війну. Масштабні руйнування та дислокація, спричинені війною, у поєднанні з появою нових держав і зміною геополітичних реалій спонукали до перегляду економічної політики та стратегій розвитку. У цьому розділі ми досліджуємо розвиток і появу концепції післявоєнного економічного розвитку, її основні ідеї та ключових мислителів, які зробили внесок у її розвиток. Ми простежимо інтелектуальне коріння цієї концепції, від ранніх теорій економічного розвитку до теперішнього періоду. Завдяки цьому підрозділу ми сподіваємося отримати глибше розуміння складності та різноманітності післявоєнного економічного розвитку та його наслідків для сучасного світу.

Ще в 5 частині своєї легендарної праці «Багатство народів» Адам Сміт описує, як державна безпека стала економічним питанням. Історичний та економічний аналіз привів Сміта до трьох практичних висновків щодо забезпечення безпеки в післявоєнний період. Перший стосувався військової організації: згідно зі своїм уявленням щодо спеціалізації та розподілу праці, він проголосив, що лише постійна армія, а не ополчення, може забезпечуватись за рахунок безперервного існування індустріального суспільства. Другий висновок стосувався розміру армії: оскільки робота інших підтримує солдатів, їх кількість обмежується надлишком виробництва після задоволення потреб цивільного населення. Таким чином, економічні обмеження обмежують ведення війни відносно невеликою часткою населення (не більше одного відсотка європейського населення, згідно зі Смітом). По-третє, в індустріальну епоху відповідальність за захист суспільства лежить на суверені. [17]

По суті, аналіз Сміта пояснює процес, завдяки якому безпека перетворилася з приватного на суспільне благо. Оскільки оборона

перетворилася з приватного на суспільне благо, а економічна система мала залучати ресурси для її фінансування, існували обмеження на розмір армії, і фактично військова міць стала залежати від економічної спроможності суспільства підтримувати її. Разом з тим з економічної точки зору відмінність між військовим часом та іншим часом стала меншою, адже стали необхідними економічні ресурси для підготовки до війни.

Класичні економісти розглядали війну як стан економічного дисбалансу, який заважає поточній економічній діяльності та негативно впливає на можливості майбутнього зростання. Таким чином, вони рішуче заперечували, що витрати на війну та оборону заохочували економічну діяльність, і навіть більше, що це був законний спосіб зробити це. Джон Стюарт Мілль назвав це «помилкою перенасичення» і вважав смішними дивовижні рішення урядів, які створювали попит, наймаючи більше солдатів і матросів або купуючи військову та морську техніку [18, с. 31-32]. Однак їхні аргументи не завжди відповідали емпіричним фактам. Мало того, що війни, як правило, спричиняли економічний бум, економічна діяльність не постраждала суттєво після їх закінчення, а іноді саме переможені країни розвивалися швидше.

Після Першої світової війни бурхливий перебіг подій двадцятого століття приніс багато нових питань, які вимагали уваги, і питання, що стояли на передньому плані економіки, пов'язаної з забезпеченням обороноздатності країн, швидко змінювалися. Після війни економісти зосередилися головним чином на питаннях управління воєнною економікою, і особливо на забезпеченні ресурсів для військових зусиль під час війни. Спірним питанням був можливий негативний вплив репарацій, сплачених Німеччиною, на економічну стабільність країн-реципієнтів і на міжнародну систему в цілому.

У книзі “Економічні наслідки миру” Дж. Кейнс критикував Версальський договір, який поклав кінець Першій світовій війні, і стверджував, що економічні вимоги, висунуті Німеччині, були надто жорсткими та призвели до

подальших економічних потрясінь. Він вважав, що положення договору призведуть до економічної нестабільності в Німеччині, що ускладнить для країни виплату репарацій, накладених союзниками. Кейнс також стверджував, що договір призведе до політичної нестабільності, оскільки німецький народ буде обурений застосованими до нього каральними заходами. Він також критикував загальну економічну політику союзників, стверджуючи, що вони були надто зосереджені на миттєвій вигоді та не враховували довгострокові наслідки своїх дій. Кейнс передбачив, що договір призведе до економічної депресії та, зрештою, ще однієї війни, і його застереження виявилися передбачливими. Книга Кейнса справила значний вплив на громадську думку в Європі та Сполучених Штатах, і він став помітною фігурою в дебатах про економічну політику. [19]

Пізніше, протягом 1920-х років, більшість країн скоротили свої збройні сили та оборонні бюджети, і, як наслідок, загальний інтерес до економічних питань оборони також зменшився. Але така пауза була короткою. Прискорене нарощування військової сили напередодні Другої світової війни незабаром відновило усвідомлення економічних аспектів військової підготовки перед війною та привернуло увагу до «економічного військового потенціалу» країн, тобто їх здатності мобілізувати максимум економічних ресурсів для військових потреб. У цьому контексті обговорення було зосереджено на вимірюванні потенціалу економічної війни, на детермінантах його масштабу та якості, а також на структурних характеристиках, які впливають на здатність перевести виробництво з цивільного на військове використання протягом відносно короткого часу.

У «Ділових циклах» у 1939 році Йозеф Шумпетер обговорював циклічні моделі економічного зростання та спаду, і він стверджував, що бізнес-цикл є невід'ємною рисою капіталістичних економік. Хоча Шумпетер не зосереджувався конкретно на післявоєнному розвитку, він відзначив потенціал

технологічних інновацій і підприємництва для стимулювання економічного зростання та розвитку в довгостроковій перспективі. [20]

Під час Другої світової війни головне питання полягало в тому, як управляти мобілізованою економікою з допустимим рівнем інфляції, а пізніше - як уникнути рецесії, демонтуючи величезну військову машину та різко скорочуючи державний попит.

У «Чистій теорії державних витрат» Самуельсон обговорював роль державних витрат у сприянні економічному зростанню та розвитку, в тому числі й для післявоєнного періоду. Самуельсон стверджує, що суспільні блага можуть бути недостатньо забезпечені приватним сектором і, отже, вимагають державного втручання для забезпечення їх надання. Також, він наголошує на важливості інвестицій у фізичний і людський капітал, стверджуючи, що це є ключем до сталого економічного зростання. Він також підкреслює необхідність політики, яка заохочує інновації та технологічний прогрес, а також важливість інституцій та управління для сприяння розвитку. Загалом робота Самуельсона щодо планування розвитку наголошує на необхідності комплексного підходу до економічного зростання, такого, який враховує складну взаємодію економічних, соціальних і політичних факторів. Його ідеї й надалі залишаються актуальними для політиків та економістів сьогодні. [21, с. 387-389]

У своїй книзі «Міжнародний валютний досвід», опублікованій у 1944 році, Рагнар Нурксе, естонський економіст, обговорював необхідність міжнародного валютного співробітництва для сприяння післявоєнному економічному розвитку та для забезпечення стабільності. Він стверджував, що стабільність і конвертованість валюти є важливими для зростання міжнародної торгівлі та інвестицій. У своїй книзі «Проблеми формування капіталу в малорозвинених країнах», опублікованій у 1953 році, Нурксе зосередив увагу на перешкодах економічного розвитку, з якими стикаються малорозвинені країни. Він стверджував, що брак капіталу є основною перешкодою для розвитку, і

запропонував політику заохочення інвестицій і формування капіталу, таку як державне втручання в ринок, іноземна допомога та міжнародна співпраця. Загалом робота Нурксе підкреслила важливість міжнародної співпраці, інвестицій та державного втручання в сприяння економічному розвитку, особливо в малорозвинених країнах. [22, 63]

Сучасні військові технології, і особливо ядерна зброя, спричинили серйозні зміни в природі воєн, і переважала думка, що ймовірність тривалих і тотальних війн у форматі світової війни значно зменшилися. Разом з тим, в той період в науковій літературі зустрічається поняття “defence economy”. Це поняття, що характеризує економіку країни, яка весь час перебуває під загрозою військового конфлікту та вимушена створювати таку економічну систему, яка дозволить їй ефективно та в короткі строки мобілізувати її для захисту державності. На думку Якова Ліфсхітса “економіка захисту” - сукупність різноманітних і складних взаємозв’язків між національною безпекою та економікою. [23, с. 8].

Вже тоді значно інтенсифікувався інтерес науковців-економістів до поняття оборонної економіки та економісти зацікавилися численними проблемами, пов’язаними з обороною (особливо серед країн, які не володіли ядерною зброєю). Першопроходцями в цій галузі були Хітч та МакКін у 1971 році в своїй праці “Економіка оборони в ядерну еру” вони виділили два етапи: формування оборонної політики (вищий рівень) та реалізація цієї політики (нижчий рівень). Вищий рівень стосується розподілу ресурсів між оборонними та цивільними цілями (макроекономічні аспекти), тоді як на нижчому рівні увага зосереджена на ефективному використанні ресурсів у оборонному секторі (мікроекономічні аспекти). Інші дослідження, проведені Капштейном в 1992 році додали третій рівень: міжнародні аспекти оборонної економіки. [24, 25]

Вважалося, що в нову еру конвенційні війни будуть обмежені за масштабом і тривалістю, інакше вони можуть перерости в загальний ядерний

конфлікт. Таким чином, не тільки супердержави, але й інші країни, які можуть бути залучені в звичайний конфлікт, повинні готуватися до короткочасних війн і заздалегідь нарощувати свою військову міць, виділяючи ресурси на оборону на постійній основі.

Група дослідників МВФ, вказали на те, що закінчення холодної війни, здається, не принесло обіцяних «дивідендів миру» перед лицем багатьох спорадичних військових конфліктів навколо. Дослідники підкреслили, що масштабні конфлікти та терористичні атаки були нестримними в Африці та Азії, і що між 1989 і 2000 роками понад 4 мільйони людей загинули в цих насильницьких конфліктах [26].

1.3 Відмінність післявоєнного економічного розвитку “країн-переможців” та “країн-переможених”

В період після Другої світової війни людство стало свідком значної трансформації глобального економічного ландшафту, оскільки країни намагалися відновити свою економіку після руйнівних наслідків війни. Проте не всі країни зазнали однакового рівня економічного зростання та розвитку у післявоєнний період. У цьому підрозділі досліджує чинники, які сприяли різним економічним долям двох груп країн. У той час як країни-переможці, (Сполучені Штати, Велика Британія та Франція), пережили потужне економічне зростання та процвітання, переможені країни, такі як Німеччина та Японія, намагалися відновити свою економіку та досягти сталого зростання. У цьому розділі аналізуються різні економічні політики та стратегії, які впроваджуються обома групами країн, і оцінюється їхній вплив на їхні відповідні траєкторії економічного розвитку.

Вже наприкінці двадцятого століття придбання території чи інших реальних активів через війну стало рідкістю, і фокус дискусії перемістився на економічні наслідки виплат репарацій. Однією з поширених думок того часу було те, що грошові репарації призводять до зростання цін у країнах-одержувачах і, таким чином, до втрати конкурентних переваг на експортних ринках і безробіття. Англо-американський журналіст Норман Енджелл використав це та інше економічне міркування, щоб стверджувати, що так звані прибутки від війни були великою ілюзією, а його книжка 1910 року під такою назвою стала міжнародним бестселером [27, с. 62]. Після Першої світової війни та після Версальського договору питання про репарації стало особливо дискусійним. Кейнс визнав, що репарації можуть негативно вплинути на держави-одержувачі [27, с. 81], тоді як Пігу, навпаки, відкидав ідею, що держава-переможець не може отримати економічну вигоду від військових репарацій. Він пояснив, що репарації схожі на безпроцентну іноземну позику,

яку не потрібно повертати, тому держави зазвичай отримують прибуток від військових репарацій, а випадкові збитки можуть виникнути лише тоді, коли вони вирішують використовувати їх нерозумно.[28, с. 132]

А. Тузе у книзі «Важелі руйнування: створення та руйнування нацистської економіки» в першу чергу зосереджується на економічній політиці та стратегіях нацистської Німеччини до та під час Другої світової війни. Однак книга розглядає також післявоєнний розвиток Німеччини та її відмінності від інших переможених країн. Тузе стверджує, що післявоєнному відновленню Німеччини сприяв план Маршалла та фінансова допомога, надана Сполученими Штатами, а також здатність країни підтримувати свій технологічний і промисловий потенціал протягом війни. Це допомогло відновити інфраструктуру Німеччини та стимулювати економічне зростання. На противагу цьому, інші країни-переможені, такі як Японія, намагалися відновитися маючи величезні руйнування своєї інфраструктури та в умовах значно меншої зовнішньої допомоги. Політика держав Антигітлерівської коаліції, спрямована на демілітаризацію та демократизацію Німеччини, дозволила створити стабільне політичне та соціальне середовище. Разом з тим, на відновлення економіки Німеччини сприяла реалізація ринково-орієнтованої економічної політики та реструктуризація галузей для підвищення ефективності, що підвищило продуктивність і конкурентоспроможність країни в цілому. Ще одним фактором впливу на думку автора був приплив біженців і переміщених осіб з колишніх німецьких територій на сході, які забезпечували додаткову робочу силу та кваліфікацію для німецької економіки. Також Тузе підкреслює важливість валютної реформи 1948 року (введення Німецької Марки), що допомогло в стабілізації цін та відновленні довіри до валюти. На додачу, створення Європейського об'єднання вугілля та сталі (European Coal and Steel Community) в 1951 році об'єднало економіку Німеччини з економікою інших європейських країн і допомогло створити більш єдине економічне

середовище, засноване на співпраці. Нарешті, стимулювання експорту та відкриття нових ринків для німецьких товарів допомогло збільшити позитивне сальдо торгівлі країни та стимулювати економічний розвиток. [29]

Розгляньмо далі досвід Японії післявоєнного періоду для кращого порівняння та виокремлення потенційних факторів впливу, що сприяли економічному розвитку. У роботі М. Смітки «Економічний підйом Японії: міжнародна торгівля, зростання та післявоєнна реконструкція» стверджується, що одним із головних факторів, що сприяли економічному розвитку було прийняття ринкового підходу до економічної політики та сприяння міжнародній торгівлі. Закон про валютний контроль і контроль зовнішньої торгівлі 1949 року допоміг лібералізувати торговельну та інвестиційну політику Японії.

У цій роботі наголошується про величезну роль японського уряду. Наприклад, 1949 року ним було прийнято Резолюцію про промислову політику, яка мала на меті сприяти зростанню певних ключових галузей промисловості. Пріоритетом стала експортно-орієнтована індустріалізація, де фокус Японії був на високоякісному виробництві та технологічних інноваціях, що дозволив їй конкурувати на світовому ринку. Уряд також здійснив земельну реформу, яка допомогла перерозподілити землю серед фермерів і підвищити продуктивність сільського господарства. Було також запроваджено політику стабілізації цін, таку як субсидії на продукти харчування та паливо, щоб допомогти стабілізувати ціни та зменшити інфляцію. Крім того, уряд інвестував в інфраструктуру, таку як шосе та порти, що допомогло покращити транспорт і сприяти торгівлі. Було реалізовано план Доджа в 1949 році, який мав на меті стабілізувати японську економіку шляхом введення нової валюти, скорочення державних витрат і збільшення податків.

Іншим важливим фактором була тісна співпраця між урядом і приватним сектором, яка дозволила уряду спрямовувати економічний розвиток і сприяла

інноваціям і технологічному прогресу. Уряд також зіграв певну роль у просуванні освітніх і навчальних програм для підвищення кваліфікації робочої сили. На додачу, суттєво сприяла наявність сильної банківської системи, яка надала кредити малим і середнім підприємствам і сприяла інвестиціям в інфраструктурні проекти. Нарешті, культурні цінності Японії, такі як сильна трудова етика та наголос на груповій гармонії, також відіграли роль в економічному успіху країни. Надзвичайно важливим був значний обсяг іноземної допомоги та інвестицій, які отримала Японія, зокрема зі Сполучених Штатів. Таким чином, економічне зростання країни та її перетворення на велику індустріальну державу були результатом поєднання таких факторів, як доступ до міжнародних ринків, сприятлива державна політика та здатність японського бізнесу приймати та вдосконалювати іноземні технології. [30]

Тепер перейдімо до аналізу заходів, що було здійснено серед країн-переможців. Почнімо це з Плану Маршала. Це план, який було запропоновано у 1947 році держсекретарем США Джорджем Маршалом. Варто зазначити, що його було використано не лише для країн-переможених (Німеччиною та Італією), а й для країни, яких можна віднести до переможців цієї війни: Великій Британії та Франції. Б. Штайл у своїй роботі «План Маршалла: На початку холодної війни» стверджує, що план Маршалла був успішним у досягненні своїх цілей стимулювання економічного зростання та політичної стабільності в Західній Європі, а також служив засобом стримування впливу Радянського Союзу. Він описує різноманітну економічну політику та програми, які реалізовували Сполучені Штати разом з європейськими урядами та бізнесом для відновлення інфраструктури, промисловості та сільського господарства континенту. Відповідно до плану Маршалла Сполучені Штати надіслали Великобританії допомогу на суму близько 3,2 мільярда доларів між 1948 і 1951 роками [31, с. 230.]. Сполучені Штати запровадили також ряд економічних

заходів та програм у Великій Британії, щоб підтримати післявоєнне економічне відновлення. Ці політики та програми включали:

1. Англо-американська угода про позику: у 1946 році Сполучені Штати надали Великій Британії позику в розмірі 3,75 мільярда доларів США для фінансування її післявоєнної реконструкції.
2. Допомога за планом Маршалла: Велика Британія була однією з європейських країн, які отримали допомогу за планом Маршалла, який надавав економічну допомогу країнам для відновлення їхньої економіки після Другої світової війни.
3. Сполучені Штати відіграли ключову роль у створенні Бреттон-Вудської системи, яка створила систему фіксованого обмінного курсу та заснувала Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк. Велика Британія була членом цих інституцій і скористалася їхніми програмами та політикою.
4. Військова допомога: окрім економічної допомоги, Сполучені Штати також надали військову допомогу Великобританії, яка допомогла країні зберегти військову міць і безпеку в перші повоєнні роки.

В свою чергу, до післявоєнних заходів Франції можна віднести:

1. Валютна реформа. Французький франк було ревальвовано та стабілізовано, що допомогло зменшити інфляцію та підвищити довіру інвесторів.
2. Проведення промислової модернізації. Сполучені Штати надали фінансування та технічну допомогу для модернізації французької промисловості, з особливим акцентом на металургійному та вугільному секторах.
3. Модернізація сільського господарства. План Маршалла також підтримував модернізацію сільського господарства Франції з акцентом на підвищення продуктивності та ефективності.

4. Розвиток інфраструктури. Сполучені Штати надали фінансування для будівництва нових автомагістралей, портів та інших інфраструктурних проєктів, що допомогло покращити транспорт і логістику.
5. Технічна допомога. План Маршалла передбачав фінансування програм технічної допомоги, спрямованих на вдосконалення практики управління та сприяння інноваціям у різних секторах економіки. [31]

Загалом план Маршалла відіграв значну роль у підтримці післявоєнного економічного відновлення Франції, допоміг стабілізувати економіку, модернізувати промисловість і сільське господарство, а також покращити інфраструктуру та методи управління. «Долари плану Маршалла справді врятували світ», — стверджував у своїх мемуарах представник державного департаменту Чарльз Кіндлбергер. [32, с. 247.]

З економічної точки зору, країни, які перемагають у війнах, проходять післявоєнне відновлення, як розвинені країни, а країни, які програють війни, проходять післявоєнне відновлення, як країни, що розвиваються в контексті проблем з якими вони стикаються, методами їх подолання і подальших шляхів розвитку.

Наслідки війни створюють значні економічні виклики та створюють нові можливості для залучених країн. Процес післявоєнного відновлення відіграє вирішальну роль у формуванні економічної траєкторії націй, і результати можуть відрізнитися залежно від того, вийшла країна переможцем чи зазнала поразки.

Коли країна виходить переможцем у війні, вона часто користується певними перевагами під час післявоєнного періоду відновлення, які нагадують переваги розвинених країн. Країна-переможець може мати доступ до більших ресурсів як усередині країни, так і через військову здобич, що може сприяти відбудові та відродженню економіки. Ці ресурси можна спрямувати на

відбудову інфраструктури, відновлення промисловості та інвестування в людський капітал, що призведе до швидшого відновлення.

Крім того, країни, які перемагають у війнах, як правило, отримують міжнародну підтримку та допомогу, включаючи фінансову допомогу, інвестиції та доступ до торгових партнерств. Геополітичне становище країни-переможниці часто посилюється, що дає їй змогу домовитися про сприятливі умови для післявоєнної реконструкції та розвитку. Ця підтримка в поєднанні з національною єдністю та стійкістю, сприятливими під час війни, створює сприятливе середовище для економічного відновлення та розвитку.

На противагу цьому, країни, які зазнають поразки у війнах, часто стикаються з більш серйозними проблемами під час післявоєнного періоду відновлення, подібно до досвіду країн, що розвиваються. Вони повинні боротися з втратою ресурсів, пошкодженням інфраструктури та необхідністю відновлювати інституції та системи управління. Поразка також може призвести до територіальних втрат і політичних потрясінь, що ще більше ускладнить процес відновлення. Країни, які програли війни, можуть мати обмежений доступ до міжнародної допомоги та зіткнутися з браком довіри та впевненості з боку міжнародної спільноти. Це може перешкодити їхній здатності залучати інвестиції, забезпечувати вигідні торгові угоди та отримувати доступ до технологічних досягнень. Процес відновлення стає більш тривалим, вимагаючи значних зусиль для відновлення інфраструктури, промисловості та людського капіталу. Наприклад, після Першої світової війни Німеччина пережила складний післявоєнний період відновлення через накладення великих репарацій та економічних санкцій. Країна боролася з гіперінфляцією, соціальною нестабільністю та ослабленою промисловою базою, що перешкоджало її здатності відновлюватися та розвиватися одразу після війни.

В економічному плані країни, які перемагають у війнах, часто проходять процеси післявоєнного відновлення, схожі на процеси розвинених країн. Вони

мають доступ до ресурсів, міжнародну підтримку та більш сприятливе геополітичне становище, що сприяє відносно плавному відновленню та сприянню економічному розвитку. З іншого боку, країни, які програли війни, стикаються з більш серйозними проблемами та часто переживають післявоєнне відновлення, схоже на країни, що розвиваються. Вони стикаються з обмеженнями ресурсів, обмеженим доступом до міжнародної допомоги та більш тривалим процесом відновлення.

Концепція післявоєнного економічного розвитку охоплює багатогранний шлях відбудови націй та економік після збройних конфліктів. У цьому розділі ми досліджували характеристики, сутність і розвиток цієї концепції, проливаючи світло на складні проблеми, стратегії та фактори, які формують траєкторію відновлення.

Ми бачили, що післявоєнний економічний розвиток — це не лінійний процес, а скоріше динамічний, якому притаманний розвиток. Це вимагає комплексного підходу, який виходить за рамки простої реконструкції та охоплює ширші виміри, такі як інституційна розбудова, розвиток людського капіталу та стале зростання. Суть післявоєнного економічного розвитку полягає у зміцненні стабільності, стійкості та інклюзивного процвітання для суспільств, які постраждали від війни. Одним із ключових висновків, зроблених у цьому розділі, є ключова роль ефективної політики та стратегій у забезпеченні успішного післявоєнного економічного розвитку. Країни, які прийняли далекоглядну політику, зосередившись на розвитку інфраструктури та надавши пріоритет інвестиціям у людський капітал, досягли значного прогресу у своїх зусиллях щодо відновлення. Крім того, неможливо переоцінити важливість міжнародного співробітництва, допомоги та обміну знаннями для сприяння післявоєнній відбудові та сприяння довгостроковому розвитку.

Важливо визнати, що концепція післявоєнного економічного розвитку не є статичною. Оскільки світ продовжує розвиватися, з'являються нові виклики

та можливості, що вимагають інноваційних підходів і адаптивних стратегій. Уроки, отримані з минулого досвіду та поточних досліджень, слугують цінними посібниками для формування майбутніх зусиль у післявоєнній відбудові.

Висновки до розділу I

Підсумовуючи, в даному розділі досліджено особливості, сутність та розвиток концепції післявоєнного економічного розвитку. Завдяки поглибленому аналізу різноманітних теоретичних основ, емпіричних досліджень та історичних прикладів ми отримали цінне уявлення про багатогранний характер післявоєнного економічного розвитку.

Дослідження виявило, що післявоєнний економічний розвиток охоплює низку взаємопов'язаних факторів, включаючи економічні, соціальні, політичні та інституційні виміри. Він передбачає реконструкцію та відродження зруйнованих війною економік, сприяння сталому зростанню, покращення рівня життя та створення інклюзивних та стійких економічних систем.

Також, було досліджено розвиток та виникнення поняття післявоєнного економічного розвитку. Було наведено дослідження різних іноземних вчених та їх роботи лише в контексті післявоєнного економічного розвитку починаючи з періоду промислової революції закінчуючи сьогоденням. Дослідження виявило, що післявоєнний економічний розвиток з часом змінювався у відповідь на виклики та можливості, створені після збройних конфліктів. Продовжуючи досліджувати та розвивати цю концепцію, ми можемо зробити внесок у зусилля з побудови стійких, процвітаючих і мирних суспільств у післявоєнну еру.

Разом з тим, було проілюстровано відмінності між післявоєнним економічним розвитком «країн-переможниць» і «країн-переможених». Завдяки всебічному аналізу історичних прикладів, економічних показників і політичних

підходів ми отримали уявлення про фактори, які вплинули на різні траєкторії розвитку цих двох груп країн. Хоча як країни-переможці, так і переможені країни стикаються зі значними проблемами після конфліктів, існують помітні відмінності в їхніх економічних траєкторіях. Країни-переможці, які часто користуються підтримкою союзників, як правило, мають більш сприятливі умови для економічного відновлення та реконструкції. Вони можуть отримувати фінансову допомогу, мати доступ до ринків і ресурсів і мати політичну стабільність. Ці фактори створюють можливості для швидкої індустріалізації, інвестицій і технологічного прогресу, що призводить до відносно швидшого економічного зростання та розвитку. Натомість переможені країни часто стикаються з додатковими перешкодами, такими як втрата території, репарації та політичні потрясіння. Вони можуть зіткнутися з економічними санкціями, обмеженим доступом до ресурсів і потребою у відновленні пошкодженої інфраструктури. Ці проблеми можуть перешкодити їхньому післявоєнному відновленню та призвести до уповільнення економічного розвитку.

РОЗДІЛ II. Історичний огляд економічного розвитку Ізраїля, Грузії та Південної Кореї в умовах регулярних війн та загроз національній безпеці

2.1 Повоєнні виклики та наслідки для економічного розвитку обраних країн - історичний огляд

Оскільки важливо проаналізувати як країни, що знаходились під екзистенційною загрозою свого існування, зберегли свій суверенітет та мали існувати та розвиватись з загрозою повторних конфліктів з боку агресивних сусідів, у цьому розділі будуть досліджені такі країни як Ізраїль, Південна Корея та Грузія. Для Ізраїля основним прикладом буде Війна Судного Дня 1973 року, щоб проілюструвати розвиток країни після жорсткої агресії зі сторони сусідів. У випадку Південної Кореї прикладом буде Корейська Війна 1953 року. Цей випадок цікавий формою закінчення війни та тим, що країни зазнала значних інфраструктурних руйнувань, що може значно допомогти своїм досвідом для подальшого розвитку України. Випадок Грузії показовий не лише наявністю одного й того ж самого агресора, але й переліком результативних заходів, впровадженим урядом задля забезпечення економічного розвитку країни.

ІЗРАЇЛЬ

Питання безпеки були центральною темою в житті держави Ізраїль з перших днів її існування. Вона була заснована в горнилі війни за незалежність, і протягом багатьох років їй доводилося справлятися і досі справляється з серйозними проблемами національної безпеки. З економічної точки зору це проявлялося в постійному виділенні надзвичайно високої частки економічних ресурсів на оборону, що мало далекосяжні наслідки для економіки. У той же час зміна економічних умов вплинула на здатність мобілізувати ресурси для військових і доступність оборонних зусиль.

Невдовзі після закінчення війни за незалежність у 1949 році Ізраїль сподівався на стабільний мир зі своїми сусідами та був готовий скоротити витрати на оборону. Однак невдовзі стало зрозуміло, що ці надії марні. Ізраїль усвідомив, що йому доведеться жити з унікальними реаліями безпеки протягом багатьох років, і що обороні слід відвести постійне й особливе місце в його національному порядку денному. Умови безпеки сприймалися як унікальні через екзистенційну загрозу для країни та надзвичайну тривалість часу, протягом якого ізраїльсько-арабський конфлікт тривав як «спляча війна», яка прокидалася кожні кілька років. Іншим важливим фактором була переважна кількісна диспропорція між Ізраїлем та арабськими державами в населенні, площі та економічних ресурсах [33, с.57]. З цього випливає, що як сама війна, так і зокрема поразка у війні, має асиметричний вплив на обидві сторони конфлікту.

Сприйняття ситуації з безпекою як екзистенційної небезпеки, як довгострокову реальність вимагало виділення якомога більшої кількості ресурсів на захист. Тому було відсунуто економічний підхід, який розглядав розподіл коштів на оборону як звичайну проблему вибору між альтернативами, тогочасна політична доктрина виступала проти зважування оборони на одній шкалі пріоритетів разом з іншими. Таким чином, майже два десятиліття домінував підхід, згідно з яким оборона повинна фінансуватися відповідно до її потреб.

Однак, не було загального консенсусу, щодо концентрації зусиль лише на секторі оборони. Бен-Гуріон, будучи прем'єр-міністром і міністром оборони на сесії Кнесету (парламенту Ізраїлю) у червні 1950 року заявив: «Національна безпека не залежить лише від армії, військового обладнання чи збройової промисловості. Наша безпека залежить від загальної спроможності нації в економічній сфері, в сільському господарстві, у виробництві, в техніці та в

інтелекті. Навіть галузі економіки, які, здається, не мають прямого зв'язку з армією, є вирішальним фактором у війні... [34, с. 141-142]»

У вересні 1970 року єгипетський Президент Гамаль Абдель Насер помер, а його наступник Анвар Садат вирішив воювати з Ізраїлем і повернути землі, втрачені в 1967 році. Тому у 1973 році почалася вісімнадцятиденна Війна Судного Дня – війна між Ізраїлем з одного боку та Єгиптом та Сирією з іншого. Після війни Армія оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) потребувала термінової реабілітації та переоснащення, тому витрати на оборону продовжували зростати. Видатки на оборону та економічний тягар, який вони наклали, очевидно, повинні були зрости ще більше, щоб усвідомлення їхніх наслідків стало достатньо глибоким. Одним з найбільших викликів того періоду було балансування між забезпеченням теперішньої безпеки проти майбутньої. Мається на увазі, обмежити поточні витрати на оборону та виділити більше ресурсів на розвиток економіки як основи для великих витрат на оборону в майбутньому. [35] Ще одним викликом, стала соціальна нестабільність. Антиурядові протести почалися через 4 місяці після припинення вогню. Очільником протесту став Моті Ашкеназі, командир укріпленого пункту "Будапешт" - єдиного укріплення на Синаї, яке встояло проти єгипетських військ на початку конфлікту. І третій виклик, який постав після війни судного дня - покладання на іноземну військову допомогу. Вона давала економіці цінні ресурси, але також створювала небажані економічні впливи та піддавала країну тиску, який підриває її політичну незалежність. [36] Не дивлячись на амбівалентність у ставленні до міжнародної допомоги, ще у 50-х роках було проголошено доктрину «покладатись лише на себе». Це стало фундаментальним принципом безпекової доктрини Ізраїлю. Політика «покладатись лише на себе» чітко проявилася пізніше у створенні великої та передової вітчизняної оборонної промисловості. Однак тут також важливо не плутати цю політику з крайнім проявом локалізму – автаркії. Відповідно

розрізняли військову та економічну залежність, і для збереження військової незалежності, або свободи військових дій, була готовність платити економічною залежністю.

І знову, після цієї війни гостро постала проблема в високій різниці між економічним розвитком та кількісним вираженням населення між сторонами конфлікту. В той час, як арабські держави мали величезні доходи від нафти, а прірва в ресурсах між ними та Ізраїлем збільшилася, Садат, президент Єгипту, цинічно зауважив, що араби можуть дозволити собі ще одну поразку, тоді як Ізраїль навряд чи витримає ще одну таку перемогу. [33, с. 96] Ця асиметрія втілювалася в чітке усвідомлення того, що Ізраїль не матиме другого шансу і, зазнавши поразки, ніколи не повстане знову.

Погляньмо на динаміку реального ВВП для відповідного періоду, на нашу думку ВВП на душу населення як показник економічного розвитку брати не варто, оскільки в результаті збройних конфліктів вибуває продуктивний прошарок населення, відповідно і знаменник у ВВП на душу населення змінюється.

Рік	Зміна реального ВВП, %	Рік	Зміна реального ВВП, %
1968	15,4	1973	4,9
1969	12,7	1974	5,5
1970	7,6	1975	3,8
1971	11,3	1976	1,6
1972	12,2	1977	2,0

Таблиця 2.1 Статистика зміни реального ВВП, %, побудовано на основі джерела 37.

З таблиці 2.1. можемо побачити п'ять років до війни Судного дня і п'ять повоєнних років, після Шестиденної війни слідував бурхливий розвиток, який був сповільнений тільки у 1970-ому. У рік війни Судного дня та наступні 4 роки ріст реального ВВП сповільнювався, що може бути пояснено значними

втратами у війні, а прийняті заходи радше були спрямовані на збереження хоч якогось зростання у повоєнні роки.

ПІВДЕННА КОРЕЯ

Корейська війна 1950-1953 років стала значним поворотним пунктом в економічному розвитку Південної Кореї. Це вплинуло на економічний розвиток країни, як з точки зору завданої нею шкоди, так і політики, яка була реалізована після неї. Війна створила нагальну потребу у відбудові, що стало поштовхом для уряду продовжувати індустріалізацію та модернізацію. У цьому підрозділі ми заглибимося в післявоєнні виклики, з якими зіткнулася Південна Корея, і дослідимо глибокі наслідки, які сформували траєкторію її економічного розвитку.

Відповідно до праці «Дві Кореї: Сучасна історія» Дона Обердорфера, причини Корейської війни полягали в ідеологічному розриві між комунізмом і демократією, геополітичних інтересах Радянського Союзу і Сполучених Штатів і боротьбі за возз'єднання між Північною і Південною Кореєю. У книзі стверджується, що напруга між двома Кореями ще більше посилилася через провал дипломатії та застосування сили обома сторонами. Автор також відзначає історичний контекст японського колоніалізму, який залишив глибокі шрами та невирішені проблеми, що також сприяли конфлікту. [28]

Згідно з роботою «Корейська війна: історія» Брюса Камінгса, перебіг Корейської війни цікавий низкою битв і військових стратегій, які застосовували обидві сторони. Спочатку військова стратегія Північної Кореї передбачала масове вторгнення в Південну Корею з метою швидкого захоплення Сеула та припинення війни. Вони застосовували партизанську тактику і значною мірою спиралися на радянські танки й артилерію. З іншого боку, сили Південної Кореї та Організації Об'єднаних Націй спочатку намагалися захищатися і були змушені відступити до периметру Пусана. Однак з допомогою генерала

Дугласа Макартура вони розпочали контратаку, висадивши десант у Інчхоні, що відрізало північнокорейські війська та дозволило їм повернути Сеул. Китайське втручання у війну змінило військовий ландшафт, оскільки вони надали значну силу та ресурси північнокорейським силам. Вони використовували стратегію людських хвиль (подібних до тих, які ми можемо зараз спостерігати, як елемент стратегії росії проти війни в Україні), коли велику кількість військ відправляли послідовними хвилями, щоб перемогти ворога. У відповідь сили ООН застосували авіацію та артилерію. Перебіг війни також включав серію невеликих битв і сутичок, зокрема вздовж 38-ї паралелі. Обидві сторони використовували партизанську тактику, таку як засідки та рейди, щоб атакувати позиції ворога. У війні також використовувалась хімічна зброя, коли Сполучені Штати використовували напад та інші запальні бомби. [39]

Загалом ведення Корейської війни відзначалося серією битв, контратак і військових стратегій, які застосовували обидві сторони, включаючи партизанську тактику, авіацію, артилерію та використання хімічної зброї.

Корейська війна завершилася перемир'ям, підписаним 27 липня 1953 року, яке встановило перемир'я та створило демілітаризовану зону між Північною та Південною Кореєю. Перемир'я стало результатом політичних і дипломатичних зусиль ООН, Китаю та Північної Кореї для припинення конфлікту. Переговори проходили в селі Панмунджом, розташованому в демілітаризованій зоні, і були тривалими і важкими. Переговори ускладнювалися тим, що США та їхні союзники наполягали на репатріації військовополонених, а Північна Корея та Китай наполягали на добровільній репатріації. Зрештою було досягнуто компромісу, згідно з яким ув'язненим дали вибір: повернутися додому чи залишитися в Південній Кореї. Перемир'я зберігається донині, але технічно війна ніколи не закінчувалася, оскільки мирний договір так і не був підписаний.

Післявоєнні виклики, з якими зіткнулася Південна Корея, були величезними. Руйнування інфраструктури, переміщення мільйонів людей і втрата людського капіталу становили величезні перешкоди, які потрібно було подолати. Однак уряд Південної Кореї під керівництвом президента Пак Чон Хі та наступних адміністрацій запровадив низку далекоглядних стратегій, спрямованих на швидкий початок економічного відновлення та сприяння довгостроковому розвитку. Ця політика була зосереджена на орієнтованій на експорт індустріалізації, технологічному прогресі та інвестиціях у людський капітал.

Загалом, можна виокремити такі економічні наслідки Корейської війни для Південної Кореї:

1. Пошкодження інфраструктури. Корейська війна призвела до значних пошкоджень інфраструктури Південної Кореї, включаючи дороги, мости, залізниці та комунікаційні мережі. Міста та селища були зруйновані, а сільські райони постраждали від повсюдного спустошення. Необхідність реконструкції та перебудови створила значну економічну проблему.
2. Зрив промислового виробництва. Під час війни заводи були пошкоджені або зруйновані, що призвело до різкого скорочення виробництва та зайнятості. Втрата промислових потужностей мала довгострокові наслідки для економічного розвитку Південної Кореї.
3. Економічна нестабільність. Інфляція зросла, а вартість валюти знецінилася. Уряд запровадив контроль над цінами та системами нормування, щоб керувати економічною ситуацією. Невизначеність, викликана війною, перешкоджала інвестиціям і підприємницькій діяльності.
4. Людські жертви та переміщення населення. Війна призвела до значних втрат людей і змусила велику кількість людей покинути свої домівки. Втрата продуктивної робочої сили та переміщення людей негативно

вплинули на продуктивність сільського господарства та пропозицію робочої сили, що ще більше вплинуло на економіку.

5. Зміни в економічній політиці. Війна спричинила зрушення в економічній політиці Південної Кореї в бік індустріалізації та розвитку, орієнтованого на експорт. Уряд визнав необхідність відбудови економіки та зменшення залежності від сільського господарства. Ця зміна заклала основу для надзвичайного економічного зростання Південної Кореї в наступні десятиліття.
6. Довгостроковий економічний розвиток. Країна реалізувала різні політики та ініціативи для сприяння індустріалізації, залучення іноземних інвестицій та розвитку свого людського капіталу. Це призвело до стійкого економічного зростання, технологічного прогресу та покращення рівня життя. [40]

Резюмуючи, слід сказати, що післявоєнний період став серйозним викликом для економічного розвитку Південної Кореї, але він також дав можливість для чудових перетворень і зростання.

Рік	ВВП (номінальний, млрд. кор. вон)	Приріст
1953	47,74	-
1954	66,28	38,84%
1955	114,22	72,33%
1956	151,5	32,64%
1957	198,43	30,98%
1958	207,59	4,62%
1959	220,76	6,34%
1960	249,86	13,18%

Таблиця 2.2 Статистика зміни номінального ВВП та приросту, побудовано на основі джерела 41

З таблиці 2.2. можемо побачити, що ВВП зростав надзвичайними темпами протягом досліджуваного періоду, допомога від союзників і ринкові

реформи і справді допомогли країні модернізуватись, хоч і можемо побачити значне сповільнення у 1958-ому році.

ГРУЗІЯ

Російсько-грузинська війна 2008 року ознаменувала значний перелом у геополітичному ландшафті південно кавказького регіону. Це був конфлікт між Грузією та Росією, головним чином зосереджений навколо сепаратистських регіонів Північної Осетії та Абхазії. Війна мала глибокі наслідки для Грузії як з точки зору її територіальної цілісності, так і її подальших зусиль щодо економічного розвитку в післявоєнні роки.

Коріння конфлікту можна простежити на початку 1990-х років, коли Радянський Союз розпався, що призвело до незалежності кільканадцяти республік, у тому числі Грузії. Північна Осетія та Абхазія, два переважно етнічні меншини в Грузії, прагнули незалежності, що призвело до сепаратистських рухів і подальших конфліктів. Конфлікт почався пізно ввечері 7 серпня грузинські війська увійшли до Північної Осетії, сепаратистського регіону країни, де ескалація насильства тривала місяцями. Відштовхнувши місцевих ополченців і пробивши собі шлях через столицю Цхінвалі, грузинські сили були приголомшені, виявивши, що вступають у бій з військами російської армії, які тихо просувалися в регіон протягом кількох днів. Коли через п'ять днів війна закінчилася, Росія витіснила грузинську армію з Північної Осетії та Абхазії – іншого сепаратистського регіону Грузії – і опинилася близько від столиці Тбілісі. Збройним силам Грузії було завдано серйозної шкоди, а її уряд був у безладі, Росія опинилася в дипломатичній ізоляції, а НАТО, яке нещодавно пообіцяло прийняти Грузію як члена, тепер мусило задуматися, чи не призведе це до війни з Росією.

Під час конфлікту обидві сторони застосовували різні військові стратегії та тактики. Грузинські сили мали на меті відновити контроль над

сепаратистськими регіонами, тоді як російські сили прагнули захистити та консолідувати свій вплив на сепаратистських територіях. У бойових діях брали участь сухопутні сили, здійснювались авіаудари та артилерійські обстріли, що призвело до значних втрат і масштабного руйнування інфраструктури. Війна тривала п'ять днів, що призвело до значних втрат людей та значних пошкоджень інфраструктури. [42]

Наслідки війни були далекосяжними та мали серйозні наслідки для політичного, економічного та безпекового ландшафту Грузії. По-перше, конфлікт призвів до втрати Грузією контролю над Північною Осетією та Абхазією, що ще більше загостило питання територіальної цілісності та питання статусу сепаратистських регіонів. Подальше визнання Південної Осетії та Абхазії як незалежних держав Росією та кількома іншими країнами ще більше ускладнило ситуацію. По друге, Зураб Абашидзе, Спецпредставник Грузії у відносинах з Російською Федерацією, зазначає, що безпосередні наслідки війни для Грузії були катастрофічними. Серед них окупація 20% її території, повернення російських військових баз на територію Грузії, присутність російських військ за 30 км від Тбілісі, знищення значної частини військової та цивільної інфраструктури Грузії та виведення міжнародної присутності в Грузії. процес управління конфліктом [43]

У довгостроковій перспективі вплив війни на Грузію тяжче виокремити. Безумовно, нинішня ситуація з безпекою в Грузії є хиткою. Але вона також була хиткою до війни і залишається такою після здобуття країною незалежності. Сепаратистські війни, що спалахнули в Північній Осетії та Абхазії на початку 1990-х років, у поєднанні з внутрішньою війною між грузинськими політичними фракціями призвели до того, що грузинська держава балансувала на межі краху. Початок 2000-х приніс поліпшення політичних, військових, економічних і соціальних умов Грузії. Війна 2008 року порушила ці події, але в деяких сферах Грузія швидко відновилася

Рік	ВВП у мрд. дол. США	Рік	ВВП у мрд. дол. США
2003	3,99	2008	12,80
2004	5,13	2009	10,77
2005	6,41	2010	12,24
2006	7,75	2011	15,11
2007	10,17	2012	16,49

Таблиця 2.3 Статистика зміни ВВП у мрд. дол. США, побудовано на основі джерела 44

З таблиці 2.3. можемо побачити, що ВВП Грузії динамічно зростав протягом усього досліджуваного періоду, а наслідки війни в Осетії та Абхазії на ВВП були скомпенсовані і через два роки ВВП повернувся на довоєнний рівень.

2.2 Основі економічні та соціальні реформи, проведені у післявоєнних періодах

ІЗРАЇЛЬ

Як вже зазначалось в попередньому підрозділі, політика Ізраїлю базується на доктрині постійної оборони. І існують різні думки щодо впливу витрат на оборону на економічний розвиток. Ті, хто стверджує, що це має позитивний ефект, вказують на технологічний і науковий прогрес Ізраїлю, а також на нові складні сучасні оборонні та цивільні галузі промисловості, які замінили імпорту і досягли видатних результатів експорту. Для них усі ці корисні події були прямо чи опосередковано пов'язані з витратами на оборону. Однак їх опоненти називають три типи можливих гальмуючих факторів впливу. По перше, зайнятість всередині країни. Збільшення витрат на оборону за рахунок цивільного населення може зменшити загальний попит на внутрішню продукцію. У той же час, з боку пропозиції, оскільки виробництво оборонної продукції вимагає кваліфікованої праці може виникнути витіснення науковців та інженерів з цивільних галузей. По друге, зменшення продуктивності факторів праці та капіталу, які зрештою визначають потенціал економічного розвитку. Виділення ресурсів на оборону за рахунок альтернативного використання може, серед іншого, зменшити внутрішні інвестиції та, таким чином, уповільнити зростання запасів фізичного капіталу. Умови безпеки можуть негативно вплинути на імміграцію або навіть спонукати людей до еміграції, таким чином впливаючи на чисельність населення та робочої сили. По третє, існує фактор впливу на економічну політику: оскільки зростання витрат на оборону призводить до бюджетного дефіциту та інфляційного тиску, таким чином збільшуючи дефіцит платіжного балансу та зовнішній борг, уряд повинен рано чи пізно прийняти політику економічного стримування, яка може перешкодити розвитку. [23, с. 53-58]

Щоб розв'язати цю дилему економісти Ю. Ліфтшітс та А. Гільшон досліджували ситуацію, коли кошти на оборону альтернативно інвестувались в цивільні сектори. Так, Ю. Ліфтшітс у своєму дослідженні взяв вибірку для періоду 1955-1969. Було зроблено висновок, що коли споживання на оборону зросло, інвестиції зменшилися лише трохи більше, ніж приватне та цивільне державне споживання разом. А. Гільшон дослідив більш тривалий період. Аж до початку 1980-х, знову не можна було знайти чіткого зв'язку, який би показав, що нижчий рівень витрат на оборону спричинив би позитивні зміни в інвестиціях і економічному розвитку. [45, 46, с. 16-20]

З кінця 1950-х років за допомогою уряду значні ресурси були спрямовані на індустріалізацію, закладаючи основи для диверсифікованої промислової інфраструктури та забезпечуючи управлінський і технічний розвиток. Системи вищої освіти та технічної підготовки також розширилися, а їх здатність навчати технічних навичок значно покращилася. Фактично, між 1968 і 1984 роками кількість науковців та інженерів у обробній промисловості зростала на 10 відсотків щорічно [47, с. 151]. Таким чином, ізраїльський досвід не допомагає визначити, чи стратегічні мотиви, які стимулюють великі інвестиції в оборонну промисловість, прискорюють індустріалізацію та сприяють підвищенню якості робочої сили, чи навпаки, саме оборонна промисловість виникає там, де вже є розвинена промислова база з кваліфікованою робочою силою.

Після війни в 1973 році Ізраїль здійснив кілька економічних заходів для розвитку своєї економіки. Перш за все було здійснено ряд заходів, спрямованих на економічну стабілізацію. Після війни Ізраїль зіткнувся зі значним інфляційним тиском. Щоб стабілізувати економіку, уряд запровадив монетарну та фіскальну політику, спрямовану на зниження інфляції та відновлення макроекономічної стабільності. Центральний банк, Банк Ізраїлю, проводив жорстку монетарну політику для стримування інфляції. Він підвищив процентні ставки, щоб зменшити зростання пропозиції грошей і контролювати

сукупний попит. Мета полягала в тому, щоб зробити запозичення дорожчими, перешкодити надмірним витратам і приборкати інфляційний тиск. Таким чином, відсоткова ставка у 1973 році була 17.5%, в той час, як у 1975 році становило вже 30%. Банківські процентні ставки були підвищені частково через політику Банку Ізраїлю, а частково через ринкові сили. З одного боку, існував жвавіший попит на кредити в іноземній валюті замість кредитів в місцевій валюті для фінансування різних видів операцій в іноземній валюті, а також накопичення запасів. 1975 року продаж індексованих облігацій не був важливим чинником попиту на кредити через віру в те, що ціни не піднімуться так швидко, як у 1974 році, і особливо через дуже нерішучий сентимент ринку цінних паперів протягом більшої частини року. Що стосується пропозиції, джерела нецільового банківського кредиту стали набагато дорожчими, і це підштовхнуло до зростання процентних ставок, що стягуються з позичальників. [48, 49]. Також необхідно було стабілізувати обмінний курс. Уряд здійснив інтервенцію на валютному ринку, щоб запобігти надмірному знеціненню ізраїльської валюти, шекеля. Підтримуючи стабільний обмінний курс, уряд мав на меті зменшити інфляцію спричинену імпортом та відновити довіру до валюти. З метою уникнення стрімкого підвищення рівня цін, уряд запровадив тимчасовий контроль за заробітною платою та цінами, щоб приборкати інфляційні очікування та зменшити тиск на ціни. Цей контроль передбачав встановлення лімітів на підвищення заробітної плати, орендної плати та цін на певні товари та послуги. Метою було запобігти спіралі зростання заробітної плати та відновити цінову стабільність.

Починаючи з середини 1980-х років уряд проводив “дисципліновану” фіскальну політику для стримування інфляції, впроваджуючи заходи жорсткої економії, щоб зменшити дефіцит бюджету та контролювати державні витрати. Ці заходи включали скорочення державних видатків, включаючи субсидії та програми соціального забезпечення, а також збільшення податкових

надходжень. Для цього періоду також характерним було здійснення економічної реструктуризації. Це включало зменшення державного втручання, дерегуляцію промисловості та сприяння конкуренції. Стимулюючи більш ринкову економіку, уряд мав на меті покращити розподіл ресурсів, стимулювати приватні інвестиції та прискорити економічне зростання. На додачу, було ініційовано програму приватизації для передачі державних підприємств приватному сектору. Це включало продаж акцій державних компаній і лібералізацію різних секторів [50].

Разом з тим, визнаючи необхідність зменшити залежність кількох ключових галузей промисловості від зовнішніх партнерів та розширити свою експортну базу, Ізраїль зосередився на диверсифікації своєї економіки та розвитку експортоорієнтованих галузей. Уряд надавав стимули та підтримку таким галузям, як технології, сільське господарство та туризм, які стали значними рушійними силами економічного зростання та прибутків від експорту для Ізраїля. У 1970-х роках Ізраїль почав створювати зони промислового розвитку, такі як порти Ашдод і Ейлат, які пропонували різні стимули для бізнесу. Ці зони забезпечили інфраструктуру, податкові пільги та спрощені регуляторні процедури для залучення іноземних інвестицій. Ізраїль створив агентства сприяння експорту, такі як Ізраїльський експортний інститут (IEI) та Управління зовнішньої торгівлі (FTA), щоб допомогти підприємствам розширити свою міжнародну торговельну діяльність. Ці агентства проводили дослідження ринку, торговельні місії, фінансову допомогу та рекламну діяльність. IEI було створено в 1958 році, тоді як FTA було створено в 1970-х роках. На додачу, було зосереджено увагу на конкретних галузях з експортним потенціалом, таких як інноваційні технології, сільське господарство та видобуток діамантів. Сектори інноваційних технологій, такі як телекомунікації, розробка програмного забезпечення та медичні пристрої, отримали значну підтримку через політику, що заохочує дослідження та розробки, інвестиції

венчурного капіталу та міжнародне партнерство. Ці заходи відіграли ключову роль у диверсифікації економіки Ізраїлю, збільшенні експорту, залученні іноземних інвестицій і перетворенні країни на глобальний центр інновацій і технологій. [50]

Після війни Війни Судного Дня урядом Ізраїля здійснювались інвестиції в людський капітал для розвитку висококваліфікованої робочої сили. Ізраїль зосередився на просуванні технологічної освіти, щоб задовольнити зростаючі потреби високотехнологічних галузей. Було створено спеціалізовані професійно-технічні школи та центри технічної підготовки, які надавали практичні навички та знання, що стосувалися нових галузей промисловості. На початку 1970-х років почалося створення мережі шкіл, які зосереджувалися на технічній та професійно-технічній освіті. Разом з тим, Ізраїль розширив свою систему вищої освіти шляхом створення нових університетів і коледжів. Примітно, що Університет Бен-Гуріона в Негеві було засновано в 1969 році, Університет Хайфи в 1972 році та Університет Аріель в 1982 році. Ці заклади відіграли вирішальну роль у забезпеченні передової освіти та дослідницьких можливостей. Такі інституції, як Інститут науки Вейцмана, Єврейський університет Єрусалиму та Техніон-Ізраїльський технологічний інститут, отримали більше фінансування та підтримки дослідницьких проєктів. Інститут науки Вейцмана, відомий своїми науковими дослідженнями, активно працює з початку 1970-х років. Ізраїль заохочував співпрацю між наукою та промисловістю для сприяння передачі знань і комерціалізації досліджень. Такі програми, як Yissum Research Development Company, відділ трансферу технологій Єврейського університету в Єрусалимі, сприяли комерціалізації університетських досліджень.

У відповідь на гіперінфляцію та економічну нестабільність Ізраїль у 1985 році запровадив програму стабілізації. Програма була спрямована на зниження інфляції, стабілізацію валюти та відновлення макроекономічної стабільності.

Вона включала такі заходи, як жорсткість монетарної політики, фіскальна дисципліна та контроль заробітної плати. Поряд із програмою стабілізації Ізраїль представив план економічної стабілізації. План був спрямований на скорочення дефіциту бюджету, збільшення податкових надходжень і скорочення державних витрат. [51]

Після війни 1973 року Ізраїль почав стратегічне регіональне співробітництво з сусідніми країнами для сприяння економічному розвитку, стабільності та миру в регіоні. У 1979 році Ізраїль і Єгипет підписали Кемп-Девідську угоду, що призвело до мирного договору того ж року. Мирний договір між Ізраїлем та Єгиптом встановив дипломатичні відносини та нормалізував економічні та культурні обміни. Це проклало шлях для різноманітних ініціатив співпраці, включаючи торговельні угоди, туризм і проекти спільного розвитку.

Ізраїль уклав декілька угод про регіональну економічну співпрацю та торгівлю для зміцнення економічних зв'язків із сусідніми країнами. Ці угоди включають Кваліфіковані промислові зони (QIZ) з Йорданією та Єгиптом, які надають преференційний доступ на ринок США для товарів, вироблених у визначених зонах. Крім того, Ізраїль уклав угоди про вільну торгівлю з такими країнами, як Туреччина та Палестинська автономія, сприяючи торгівлі та економічній інтеграції.

ПІВДЕННА КОРЕЯ

У цьому підрозділі ми дослідимо ключові чинники, які спонукали до післявоєнного економічного розвитку Південної Кореї, такі як державна політика, освіта та розвиток людського капіталу, іноземні інвестиції та технологічний прогрес. Ми проаналізуємо роль інституцій, таких як чеболи (великі сімейні конгломерати), у стимулюванні економічного зростання та вивчимо вплив соціальних і культурних змін на траєкторію розвитку країни.

Післявоєнний період є критичним етапом для будь-якої нації, оскільки він представляє унікальний набір викликів і можливостей для економічного розвитку. На момент 1953 року 47% від ВНД Південної Кореї складало сільське господарство, лісництво та рибальство, в той час як виробництво - лише 9%. Величина інвестицій складала лише 7 % від ВВП, чого було не достатньо, для забезпечення економічного зростання. [52, с. 93].

В перші післявоєнні роки уряд Південної Кореї в першу чергу фокусувався на відновленні зруйнованої інфраструктури. Відновлення пошкоджених залізниць почалося наприкінці 1950-х років, головні лінії були відновлені та подовжені. Лінія Сеул-Пусан, наприклад, була знову відкрита в 1955 році, з'єднавши столицю з другим за величиною містом країни. Пусанський порт, найбільший порт країни, був розширений і модернізований у 1950-х і 1960-х роках, щоб сприяти зростанню морської торгівлі. Додаткові порти, такі як порт Інчхон і порт Ульсан, також отримали розвиток у цей період. Найважливіші проекти по відновленню були закінчені в середині 1957 року. Уряд інвестував у розширення та покращення дорожньої мережі, щоб покращити сполучення та полегшити транспортне сполучення по країні. Основні автомагістралі, такі як швидкісна автомагістраль Кьонбу та швидкісна автострада Хонам, були побудовані в 1960-х і 1970-х роках. Південна Корея також зосередилася на будівництві нових електростанцій, щоб задовольнити зростаючі потреби в електроенергії. Серед відомих проектів — будівництво першої теплоелектростанції в Самчхонпо (1956), першої гідроелектростанції на річці Геум (1966) і першої атомної електростанції в Корі (1977).

Більшість цих реконструкційних проектів було профінансовано за рахунок зовнішньої допомоги Сполучених Штатів Америки та ООН. Важливо зазначити, що надавалась не лише фінансова допомога, а й продовольча допомога, медичні засоби, матеріали та засоби виробництва. В період між 1953 по 1960 роки ООН надало допомоги у розмірі 120 мільйонів доларів, а США -

1,745 мільярда доларів. За цей період, більше 70% Корейського імпорту було профінансовано за рахунок іноземних грантів. [52, с. 105]. Однак, не зважаючи на цю фінансову допомогу, в країні продовжувалось погіршення макроекономічної ситуації. В першу чергу, це виражалось в стрімкому рості цін. Щоб виправити цю ситуацію, уряд прийняв пораду Місії допомоги США і в другій половині 1957 року вжив суворих заходів для стабілізації цін. Першою метою нових заходів було усунення великих державних дефіцитів, які були основним джерелом монетарної експансії. Завдяки фіскальному обмеженню уряд зміг знизити темпи зростання грошової маси з 62 відсотків у 1955 році до 29 відсотків у 1956 році, а потім до 20 відсотків у 1957 році. Незважаючи на деяке пом'якшення монетарної політики, відносна стабільність цін зберігалась протягом наступних кількох років. Однак, це було як наслідком двох поспіль високих врожаїв у 1957 та 1958 роках, що уможливило різке зниження цін на зерно, так і навмисної урядової політики. Економічне зростання, як і в попередні роки, продовжувало відігравати другорядне значення.

Протягом 1950-х років не було зроблено жодних серйозних зусиль для збільшення внутрішніх заощаджень, оскільки корейські політики вважали, що післявоєнні доходи все ще були занадто низькими, щоб дозволити широку мобілізацію приватних заощаджень. Натомість уряд спрямував свою стратегію на максимізацію зовнішньої допомоги для подолання дефіциту внутрішніх ресурсів. Промислова політика була спрямована всередину. Офіційний курс іноземної валюти залишався завищеним протягом 1950-х років, незважаючи на значні періодичні девальвації. Крім того, уряд використовував як високі тарифи, так і різні кількісні обмеження для захисту вітчизняної промисловості. Ці заходи сприяли певному імпортозаміщенню, насамперед у галузях споживчих товарів. Уряд також зробив деякі незначні спроби сприяти експорту, і хоча експорт зростав, він залишався на мізерному рівні. По суті, у післявоєнні

1950-ті роки уряд більше наголошував на реконструкції та стабілізації цін, ніж на зростанні.

У 1953 році була введена нова валюта, південнокорейська вона, яка замінила стару корейську єну. Нова валюта була стабільною та допомогла відновити довіру до економіки. Були докладені зусилля для зміцнення фінансового сектору та створення стабільної банківської системи. Того ж року уряд прийняв закони для регулювання діяльності банків і сприяння прозорості та підзвітності.

З падінням уряду Сінгмана Лі в 1960 році та встановленням військового уряду економічна політика чітко змінилася від реконструкції та стабілізації до програми швидкої індустріалізації на основі експорту. Ця зміна політики відображала зміни в економіці. До 1960 року було завершено післявоєнну відбудову та початковий етап імпортозаміщення. Південна Корея прийняла політику імпортозамінної індустріалізації (ISI), щоб зменшити залежність від імпортних товарів і стимулювати вітчизняну промисловість. Уряд забезпечив такі стимули, як податкові пільги та субсидії, щоб сприяти зростанню ключових галузей промисловості, включаючи текстильну, сталеливарну, хімічну та машинобудівну. Імпорт споживчих товарів короткочасного користування та проміжних товарів, які використовуються для їх виготовлення, тепер можна було замінити внутрішнім виробництвом. Однак економічне зростання продовжувало відставати, і на початку 1960-х років безробіття та інфляція знову почали зростати. У той же час уряд США оголосив про припинення допомоги найближчим часом. Отже, розширення експорту здавалося найнадійнішим способом компенсувати неминучу втрату іноземної валюти, а також створити робочі місця у великих міських центрах. Нова стратегія зростання відіграла важливу роль у першому офіційному плані, прийнятому корейським урядом: Першому п'ятирічному плані економічного розвитку на 1962-1966 рр. Перший п'ятирічний план передбачав щорічні темпи

реального зростання в 7,1 відсотка, темпи, які вважалися достатніми для створення міцної економічної бази. [53]

Експортно-орієнтована стратегія індустріалізації набрала обертів протягом 1960-х років. Уряд проводив політику сприяння експорту та залучення іноземних інвестицій. Були докладені зусилля для розвитку галузей з експортним потенціалом, таких як текстильна, швейна та легка промисловість. Уряд Південної Кореї запровадив різноманітну політику та стимули для сприяння експорту. Це включало податкові пільги, субсидії, фінансування експорту та страхування експортних кредитів для зменшення ризиків для експортерів. Також, для створення сприятливого середовища для експортоорієнтованих галузей були створені спеціальні зони “переробки” експорту. Ці зони надавали інфраструктуру, податкові пільги, спрощені митні процедури та інші стимули для залучення іноземних інвестицій та збільшення експорту. Разом з тим, уряд створив агентства зі сприяння експорту, такі як Корейське агентство сприяння торгівлі та інвестиціям (KOTRA), щоб надавати допомогу та підтримку експортерам. Ці агентства сприяли дослідженню ринку, сприянню торгівлі, підбору партнерів та послугам, пов’язаним з експортом, для підприємств. [54]

Тим часом економічно Південна Корея виросла з бідності в індустріальний центр за одне покоління, хоч і з величезними політичними, соціальними та економічними витратами. Вісімнадцятирічна ера Пак Чон Хі виявилася однією з найбільш, якщо не найбільшою, суперечливою темою для корейської громадськості, політиків і вчених як у країні, так і за кордоном.

Корея зіткнулася з серйозними викликами, на шляху до статусу високорозвинutoї економіки. Ці виклики включали зростання вартості робочої сили, посилення конкуренції з боку інших країн з низькими витратами та необхідність переходу вгору по ланцюжку створення вартості до висококласного виробництва та послуг.

На завершення слід сказати, що післявоєнний період представляв як виклики, так і можливості для економічного розвитку Південної Кореї. Завдяки далекоглядному лідерству, стратегічній політиці та стійкому духу нація вийшла зі спустошення війни та стала глобальною економічною силою. Розуміючи післявоєнні виклики та наслідки, які сформували траєкторію розвитку Південної Кореї, ми можемо отримати цінну інформацію про фактори, які сприяють успішному економічному розвитку, і застосувати ці уроки в інших контекстах.

ГРУЗІЯ

Після припинення бойових дій одразу після війни постали величезні виклики для економічного розвитку Грузії. Уряд під керівництвом президента Михайла Саакашвілі визнав нагальну потребу у відбудові та відродженні постраждалих регіонів. Були докладені зусилля для відновлення основних послуг, інфраструктури та основних громадських об'єктів. Основна увага була зосереджена не лише на відбудові фізичних структур, а й на задоволенні соціально-економічних потреб постраждалого населення. Одним із ключових пріоритетів для уряду було залучення іноземних інвестицій та сприяння економічному зростанню. У роки після війни Грузія розпочала амбітну програму економічних реформ, спрямованих на покращення бізнес-середовища, сприяння підприємництву та залучення прямих іноземних інвестицій. Уряд вжив заходів щодо спрощення бюрократичних процедур, підвищення прозорості та створення сприятливого клімату для розвитку приватного сектору. Перша справжня реформа, з якої почалося нове економічне життя Грузії, була досить незвичайною. Усі працівники міліції звільнені, а на їхні посади прийняті нові люди. Дорожню міліцію взагалі скасували. Було сформовано поліцейський патруль американського типу, який також виконував функції обласної поліції. У березні 2005 року була прийнята державна програма дерегуляції економіки. Вона постулювала такі реформи: кількість міністерств

було скорочено з 18 до 13; обсяг державних послуг – від 52 до 34; На 35% скорочено персонал, зайнятий у міністерствах, і на 50% – у державному секторі. Позитивну роль у розвитку приватного бізнесу відіграла реформа, яка передбачала зменшення (у 2006 р.) та повне скасування (у 2007 р.) статутного капіталу. Грузія стала єдиною країною пострадянського простору, в якій реєстрація підприємства будь-якого типу займає 1 день. Замість традиційного антимонопольного законодавства уряд Грузії прийняв закон «Про вільну та конкурентну торгівлю», який дозволяє запобігти передачі монопольного права державою приватній або державній компанії. Влітку 2006 року були прийняті нові правила роботи на фінансових і біржових ринках, які відкрили їх для міжнародної конкуренції. Того ж літа був прийнятий новий КЗпП, який дозволив працівникам і роботодавцям укладати контракти за власним бажанням і згодою. З цього часу приватні компанії не зобов'язані виплачувати допомогу по материнству [55, с. 82].

Щоб сприяти економічному відродженню, різні сектори були націлені на відновлення. Значна увага приділялася розвитку інфраструктури, включаючи транспортні мережі, енергетичні системи та телекомунікації. Уряд намагався покращити зв'язок усередині країни та з сусідніми державами, щоб розширити торгові та інвестиційні можливості. У країні також приймаються спеціальні закони, постанови, нормативні акти, які безпосередньо регулюють інвестиційний процес. До них має належати Закон «Про державну підтримку інвестицій». Цей закон визначає правові, економічні та соціальні умови, об'єкти та суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форми власності. Національне агентство з інвестицій здійснює державну підтримку інвестицій та інвестиційної діяльності. Це представник держави у відносинах з інвесторами. Суть утворення агентства спрямована на підвищення ролі державної інвестиційної та структурної політики, стимулювання процесу залучення іноземних інвестицій, формування сприятливих умов для інвестиційної

політики та подальший розвиток ініціативи приватних інвесторів щодо реалізації інвестиційної діяльності. проекти високої ефективності [55, с. 86].

Крім того, було докладено зусиль для диверсифікації економіки та зменшення залежності від окремих секторів. Сільське господарство, туризм і промисловість були визначені потенційними рушійними силами економічного зростання. Уряд запровадив політику підтримки цих секторів, наприклад, надання стимулів для модернізації сільського господарства, сприяння туристичним кампаніям та залучення іноземних інвестицій у виробничі потужності.

У політичному плані уряд Грузії прагнув зміцнити зв'язки з міжнародними партнерами та отримати допомогу для післявоєнної реконструкції та розвитку. Різні міжнародні організації та країни-донори надали фінансову допомогу та технічну допомогу. Ці партнерства сприяли реалізації цільових проектів розвитку та ініціатив з розбудови.

Однак, варто наголосити, що економічні досягнення з 2008 року є частиною економічного відновлення, яке почалося незабаром після Революції троянд у 2003 році. До Революції троянд Грузія була обтяжена переважно радянською економікою, а нестримна корупція гальмувала її зростання. Завдяки індексу сприйняття корупції Transparency International можна відстежити ефект від антикорупційних зусиль Грузії. У 2002 році Грузія посідала 85-те місце серед 102 країн за рівнем боротьби з корупцією, тобто вона була більш корумпованою, ніж понад 83% опитаних країн. До 2008 року Грузія займала 67 місце серед 180 країн тобто вона була більш корумпованою, ніж 37% опитаних країн. У 2020 році Грузія посідала 56-е місце серед 180 країн, що означає, що вона була більш корумпованою, ніж лише 25% опитаних країн.[56] Грузія розпочала швидку економічну лібералізацію разом із зусиллями по боротьбі з корупцією. У звіті Світового банку «Легкість ведення бізнесу», який відстежує регуляторні реформи, спрямовані на полегшення ведення бізнесу в

економіках світу, у 2006 році Грузія посідала 100 місце серед 155 країн. У 2008 році Грузія піднялася на 18 місце, а в 2020 році вона посіла 7 місце [57].

Експерти зокрема виділяють найбільш сильними сторонами Грузії легкість відкрити бізнес та реєстрацію майна.

Швидкі реформи уряду Саакашвілі, безсумнівно, поставили Грузію на шлях економічного зростання, але мали вторинний ефект у вигляді збільшення нерівності доходів і рівня бідності. Так, згідно з даними Світового Банку, індекс Джині у 2004 році дорівнював 36,2 до 39,6 у 2011-ому році [58]. Швидкі реформи уряду Єдиного національного руху Саакашвілі створили основу для економічного підйому.

Незважаючи на виклики та початкові невдачі, спричинені війною, Грузія продемонструвала стійкість і рішучість у досягненні своїх цілей економічного розвитку. Відданість уряду реформам, сприянню інвестиціям та розвитку інфраструктури відіграла вирішальну роль у процесі післявоєнного відновлення.

Грузія знаходиться на перетині Європи та Азії. Її транспортні магістралі є мостом, що об'єднує Європу, населення якої становить 495 млн осіб, країни Чорноморського узбережжя (243 млн), Туреччину – 73 млн і Кавказький регіон з населенням 16 млн. Через Грузію пролягає найкоротший шлях між Європою та Центральною Азією. За останні роки в країні значного розвитку набули транспортні комунікації та магістральні трубопроводи. У 2005 році англійська компанія «British Petroleum» інвестувала в відновлення нафто- і газопроводу 5 мільярдів доларів. У 2005 році було завершено будівництво нафтопроводу «Баку-Тбілісі-Джейхан», на будівництво якого було витрачено 10 мільярдів доларів США і він може транспортувати до 15 000 барелів нафти на добу. На сьогодні Грузія стала енергетично повністю незалежною від Росії країною. За угодою урядів Грузії, Азербайджану та Туреччини залізнична лінія Баку-Карс-Тбілісі, яка з'єднує залізницю країни з Європою з 2017 року. З 2010

року почав діяти новий Податковий кодекс. У системі оподаткування відбулися значні інституційні зміни: розмір усіх податків зменшено до 7%; не оподатковуються ті платники податків, річний обіг яких становить 300 000 ларі, а інші платники податків оподатковуються ліберальними податками. У 2011 році у звіті «Антикорупційні зміни» Світовий банк вітає антикорупційний процес у Грузії; Світовий банк зазначає, що на рівні компаній корупція знизилася з 60% до 10%, внаслідок чого податкові та інші контролюючі органи в Грузії практично не беруть хабарів; у своєму звіті «Ведення бізнесу» за 2012 рік Світовий банк підкреслює, що проблема корупції в Грузії практично вирішена; Згідно з соціологічним дослідженням, проведеним Республіканським інститутом США (IRI), 97% населення Грузії наголошують, що в 2012 році їм не давали хабарів. Незважаючи на чіткі акції, проблеми в цьому напрямку все ще існують. Так, наприклад, за даними міжнародної організації «Global Honesty», у Грузії досі існують проблеми з виконанням законів, з'являються симптоми «елітної корупції». Незважаючи на досягнуті результати у сфері бізнесу, проблема безробіття залишається досить гострою. За даними Департаменту державної статистики Грузії, безробіття в 2011 році зросла на 0,3% і склала 16,3%. За офіційними статистичними даними, на даний момент в Грузії 329 000 безробітних. Економічно активна частина населення становить 2 млн. осіб, з них 65% зайняті. За рівнем безробіття Грузія є лідером у регіоні. Так, наприклад, в Азербайджані рівень безробіття становить 6,1%; у Вірменії – 12,6% [55, с. 84].

У разі коли Україна вийде переможцем з російсько-української війни, якщо РФ продовжить своє існування як держава, Україні слушно було б перейняти до певної міри модель Ізраїлю defence economy, оскільки існуватиме ймовірність повторення війни, до якої потрібно бути готовим. Також важливим та слушним аспектом міжнародного досвіду є залучення інвестицій у відбудову та міжнародної допомоги, особливо від партнерів, які були гарантами

української безпеки за Бдапештським меморандумом. Це надасть поштовх для експортоорієнтованного наукомісткого виробництва та відновлення на краще інфраструктури в усіх її проявах.

2.3 Огляд поточної економічної ситуації в Україні та формування основних сценаріїв її розвитку

Україна останніми роками стикається зі складною та багатогранною економічною та безпековою ситуацією. На тлі свого історичного, культурного та геополітичного контексту країна зіткнулася зі значним викликом управління своєю економікою в умовах спершу триваючої антитерористичної операції, яка почалася в 2014 році, а згодом і в умовах повномисштабної російської агресії.

В результаті повномасштабної війни, яка відбувається в Україні, стає очевидною необхідність переглянути підходи до формування економічної політики та знайти нові ефективні методи державного управління. На сьогоднішній день, українська економіка зіткнулася з рядом ключових викликів, включаючи зниження обсягів виробництва, зростання безробіття, втрату стабільності державних фінансів та загрозу валютній стабільності.

В контексті повоєнного економічного відновлення доречним було б навести найбільш актуальну економічну статистику для України. Згідно з даними Державної служби статистики 2022 році Україна стикнулася зі значним зниженням реального ВВП на рівні 29,1%. [59] Цей показник відображає серйозні економічні труднощі, з якими країна зіткнулася. Це показує негативні наслідки для різних галузей економіки, збільшення безробіття та загального рівня життя населення.

Однією з ключових проблем є ускладнення інвестиційного розвитку. Ця проблема виникла внаслідок різних факторів, зокрема воєнних ризиків, втрати трудових ресурсів, енергетичного терору та логістичних проблем. Починаючи з 2023 року, Україна стикається зі спіраллю циклічного скорочення виробництва та зростання безробіття. За даними опитування, проведеного Національним банком України, підприємства планують зменшувати кількість працівників

через недостатній попит на їхню продукцію. Зростання безробіття та зменшення споживчого попиту також сприяють цьому явищу.

Ще однією серйозною проблемою постало падіння виробництва, що в свою чергу має негативний вплив на державні фінанси та валютну сферу. Серйозне розбалансування державних фінансів виникає через звуження податкової бази та збільшення видатків. Воєнний стан економіки призводить до значного зростання витрат на оборону, соціальну підтримку громадян та відновлення зруйнованої інфраструктури.

У липні 2022 року було прийнято рішення про підвищення ключової процентної ставки в Україні з 10% до 25% на річній основі. Це посилення монетарної політики мало дві основні мети:

- Уникнення розкручування інфляційної спіралі, яка може виникнути внаслідок емісійного фінансування дефіциту бюджету. Це було важливим кроком для забезпечення стабільності цін та збереження покупної спроможності грошей.
- Зменшення валютних ризиків та збереження валютних резервів.

Підвищення процентної ставки сприяло залученню іноземних інвесторів та підтримці стабільності на ринку валют. Це дозволило знизити ризики девальвації національної валюти та підтримати валютні резерви країни.

Однак, з листопада 2022 року і на початку 2023 року не було помітних ознак розкручування інфляційної спіралі, що свідчить про ефективність вжитих заходів. Додатково, завдяки регулюванню валютного ринку та масштабній зовнішній допомозі, валютні ризики були успішно зменшені.

Так, Держстат відзначає, що у березні 2023-ого року індекс ділової впевненості в промисловості покращився, в порівнянні з попереднім місяцем на 3 відсоткових пункти, і становить -9,4%, для переробної промисловості показник ділової впевненості покращився відносно попереднього місяця на 3,5

відсоткових пункти, і становить -7,2%. Щодо очікуваних змін в обсягах виробництва в промисловості на найближчі 3 місяці, то підприємства очікували в березні цього року обсяг промислового виробництва зросте на 7%, а для переробної промисловості зросте на 14%, також падає обсяг запасів, на 14% і 16% відповідно. Щодо оцінок обсягів іноземного замовлення та зайнятості на підприємствах, то виробники очікують тільки погіршення тенденцій. Виробники не очікують зростання відпускних цін на найближчі три місяці.

Важливим для розуміння стану економіки також є і індекс споживчих цін, який у поєднанні з індексом цін виробників дає загальну інфляцію. За останніми оновленими даними, Держстат відзначає, що індекс споживчих цін за період січня-квітня цього року до відповідного періоду попереднього року становить 122,4, найбільші прирости спостерігаються у категоріях транспорт, предмети домашнього вжитку, продукти харчування та безалкогольні напої. Для порівняння, за 2022 рік індекс споживчих цін становив 112,7.

Не менш важливим у повоєнному розвитку є і буде виступати діяльність будівельних підприємств, на даному етапі війни українські підприємства, згідно з Держстатом, зазначали, що найбільшим фактором, що стримує будівельну діяльність у квітні цього року є фінансові обмеження та недостатній попит. У порівнянні з довоєнним січнем, найбільшими факторами, що стримують будівельну діяльність були погодні умови та фінансові обмеження. Щодо очікувань змін інвестицій в квітні поточного року порівняно з попереднім, то підприємців-респондентів, які вважають, що інвестиції у промисловість збільшаться, на 5% більше, ніж респондентів які вважають навпаки. У порівнянні з очікуваннями квітня і жовтня попереднього року, респондентів, які вважали, що інвестиції у промисловість зменшаться, було на 34% і 14% більше. Щодо очікуваних змін інвестицій у промисловості в наступному році порівняно з поточним роком, то респондентів, які вважають, що інвестиції зменшаться в наступному році, на 12% більше. Для порівняння у 2022 році респондентів, які

вважали, що інвестиції зменшаться в наступному році, було 17% більше. Говорячи про кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, то в порівнянні з жовтнем 2022 року, станом на квітень 2023 року їх кількість зросла на 38891 осіб, з 1409430 на 1448321, що є зростанням на 2,75%. Отже, статистика підтверджує, що війна призвела до значного економічного спаду у 2022, проте оцінка підприємств на 2023 і наступний рік хоч і все одно вказує на спад, проте сповільнення його темпів з поступовим відновленням.

Висновки до розділу II

У розділі були досліджений різний досвід післявоєнного економічного відновлення для обраного набору країн з їх особливостями в тогочасному контексті, міжнародних та внутрішніх відносин та подальших кроків. Були запропоновані моделі відновлення, засновані на міжнародному досвіді, які б були слушними для України. Було проведено аналіз поточних очікувань підприємств щодо економічної ситуації в країні та кон'юнктури на момент опитування, з аналізу можна зробити висновок, що хоч ринкові умови і покращуються, все ж, вони не відповідають довоєнним і ще багато роботи для відновлення попереду.

Проте приклади Ізраїлю, Грузії та Південної Кореї показали, що, незважаючи на виклики безпеці, цим країнам вдалося досягти помітного економічного розвитку. Вони застосували різні стратегії та політичні підходи, щоб пом'якшити несприятливий вплив загроз безпеці та створити сприятливе середовище для економічного зростання.

Ізраїль, наприклад, зробив сильний наголос на інноваціях, технологічному прогресі та розвитку людського капіталу. Завдяки значним інвестиціям у дослідження та розробки, сприянню підприємництву та формуванню висококваліфікованої робочої сили Ізраїль став світовим лідером у

високотехнологічних галузях промисловості та економічному зростанні, яке ґрунтується на інноваціях.

Так само Грузія йшла шляхом економічних реформ, включаючи лібералізацію, дерегуляцію та заохочення іноземних інвестицій. Покращуючи бізнес-клімат, зміцнюючи інституції та сприяючи регіональному співробітництву, Грузії вдалося залучити прямі іноземні інвестиції та диверсифікувати свою економіку, незважаючи на виклики, пов'язані з невирішеними конфліктами та геополітичною напругою.

З іншого боку, Південна Корея дотримується стратегії індустріалізації, орієнтованої на експорт, і зосереджується на створенні потужної виробничої бази. Завдяки цілеспрямованій промисловій політиці, інвестиціям в інфраструктуру та розвиток людського капіталу Південна Корея перетворилася з країни, що роздирається війною, на світову економічну державу.

Досвід цих країн підкреслює важливість стійкості, адаптивності та перспективної політики перед обличчям загроз безпеці. Вони демонструють, що, незважаючи на складне середовище безпеки, можна досягти сталого економічного розвитку, використовуючи сильні сторони, інвестуючи в людський капітал, сприяючи інноваціям і сприяючи міжнародному партнерству.

РОЗДІЛ 3. Практичне застосування в економічній політиці України висновків моделі

3.1 Опис параметрів та базової моделі для дослідження впливу витрат на оборону на економічний розвиток Ізраїлю

Задля попередження можливих непорозумінь, варто було б зазначити, що на нашу думку економічний розвиток неможливий без економічного зростання, підвищення якості життя, рівня охорони здоров'я та освіти неможливий у бідній країні з поганими інституціями. На підтримку цієї позиції виступає К. Лансана, яка досліджувала моделі економічного зростання та розвитку в контексті інвестицій у людський капітал для Африки. [60, с. 26]. У своєму дослідженні автор досліджує усталені теорії економічного зростання на основі припущення, що економічне зростання передвіщає розвиток.

Як можна бачити з попереднього розділу, головним завданням країни в повоєнні роки, яка зазнавала екзистенційної загрози є продовження боротьби за існування - тобто інвестиції в свою оборону. Головним пріоритетом для перших повоєнних років стає не економічний розвиток, а саме забезпечення безпекових потреб шляхом інвестицій в оборонний сектор. Тому, воно опосередковано і стає основним рушієм економічного розвитку повоєнних років. На додачу, не варто очікувати що росія просто візьме та зникне та в нас не буде постійної загрози з її боку. Саме тому витрати на оборону для України будуть суттєвою часткою державних видатків і варто очікувати розвиток приватних підприємств оборонного сектору (наприклад вже існуюче ПрАТ “Науково-виробниче об’єднання “Практика””, яке виробляє бойові броньовані машини “Козак”). Також, виробники західних озброєнь готові переносити свої виробничі потужності на територію України (Baykar Makina - турецька компанія, що виробляє безпілотні летальні апарати).

Оскільки в повоєнні роки основна увага та зусилля будуть зосереджені на оборонно промисловому секторі, моєю гіпотезою є те, що саме видатки на обороноздатність стануть основним фактором економічного розвитку для повоєнних років. Цю гіпотезу ми перевіримо за допомогою даних Ізраїлю періоду після Війни Судного Дня. Після цієї війни в Ізраїлі під час формування державного бюджету спершу виділялись кошти на обороноздатність країни, а вже потім розподілялись поміж інших державних потреб. Саме через це Ізраїль є релевантним прикладом. Вибірка років - з 1972 по 1988 років. Теоретичною основою мого дослідження є модель Солоу, а також покращену модель Солоу, яку запропонували Х. Чанг, Б. Ханг та Ч. Янг у своєму дослідженні “Військові витрати та економічне зростання в різних групах: динамічний панельний підхід причинності Грейнджера”. [61]

Базується модель Солоу на рівнянні виробничої функції на одного працівника:

$Y = F(K, L)$ перетворилось на $Y/L = F(K/L, 1)$ з чого виходить що випуск товарів у країні на одного робітника залежить від його капіталоозброєності, оскільки це збільшує продуктивність праці, що можемо побачити з рівняння $f(k)$:

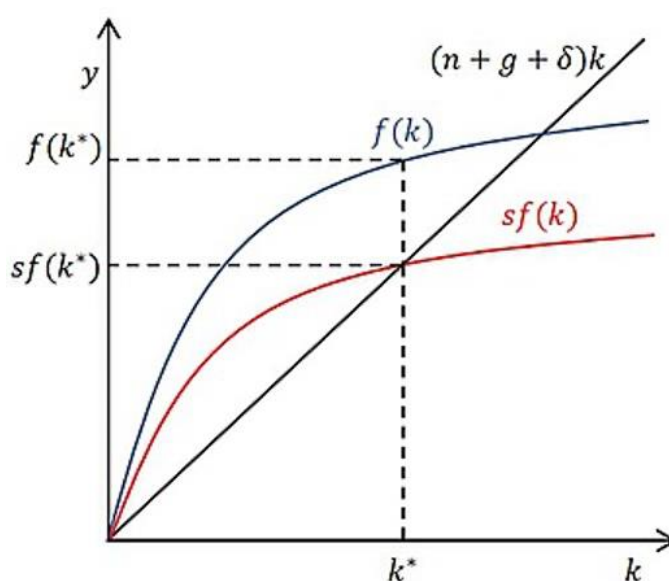

Рисунок 3.1, Модель Солоу [62]

s – норма заощаджень, скільки з сукупного доходу агенти витрачають на споживання, а скільки на заощадження. Оскільки з точки зору неокласиків заощадження дорівнюють інвестиціям, то $sf(k)=i$, де i – кількість інвестицій.

g – темпи технологічного зростання;

δ – норма амортизації;

n – зростання населення.

Усі три чинники вгорі показують на яку величину зменшуються основні фонди в країні кожного періоду, відповідно на скільки спадає капіталоозброєність одного працівника.

k^* - стаціонарний обсяг капіталу на працівника, стан, за якого неможливо збільшити капіталоозброєність працівника, оскільки приріст додаткового продукту поглинається високою нормою амортизації.

З графіку видно, що чим більші інвестиції в основні фонди, тим більший обсяг виробленого продукту на одного працівника. Дана теза напряду підтверджує зв'язок між економічним зростанням та валовим нагромадженням основного капіталу, що дає нам тверде теоретичне підґрунтя.

У подальшому дослідженні зв'язок між економічним розвитком та витратами на ОПК буде перевірятись на основі наступної моделі:

$$\frac{GDP_t}{L_t} = C + \frac{I_t}{GDP_t} + \frac{L_t - L_{t-1}}{L_{t-1}} + \frac{MC_t}{L_t} + \varepsilon_t, \text{ де}$$

$\frac{GDP_t}{L_t}$ - ВВП на душу населення, що є для нас індикатором економічного розвитку;

C - константа, яка вказує на інші чинники, які впливають на підйом лінії регресії;

$\frac{I_t}{GDP_t}$ - валові внутрішні інвестиції поділені на ВВП (проксі-змінна для капіталоозброєності);

$\frac{L_t - L_{t-1}}{L_{t-1}}$ - приріст населення (проксі-змінна для трудомісткості);

$\frac{MC_t}{L_t}$ - витрати на ОПК на душу населення;

ε_t - - сума помилок.

Варто зазначити, що дані показники є у переліку Індикатори світового розвитку від Світового банку. Відповідно обрані нами показники можна вважати індикаторами саме економічного розвитку.

3.2 Результат моделювання дослідження впливу витрат на оборону на економічний розвиток обраних країн

Пропонуємо до розгляду результати моделювання впливу валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення на ВВП на душу населення.

Кореляційна матриця факторів впливу та залежної змінної економічного розвитку Ізраїля

		Correlations			
		GDP per capita	military spending per capita of country	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	population growth (proxy for labor input)
GDP per capita	Pearson Correlation	1	,995**	,720**	-,887**
	Sig. (2-tailed)		,000	,002	,000
	N	16	16	16	15
military spending per capita of country	Pearson Correlation	,995**	1	,693**	-,866**
	Sig. (2-tailed)	,000		,003	,000
	N	16	16	16	15
investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	Pearson Correlation	,720**	,693**	1	-,811**
	Sig. (2-tailed)	,002	,003		,000
	N	16	16	16	15
population growth (proxy for labor input)	Pearson Correlation	-,887**	-,866**	-,811**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	15	15	15	15

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рисунок 3.2, побудовано на основі даних додатку А

Як можемо побачити з кореляційної матриці, для нашої залежної змінної ВВП на душу населення, незалежні змінні військових витрат та інвестицій до ВВП мають значимі зв'язки. Для ВВП на душу населення незалежна змінна військових витрат на душу населення має прямий, сильний, значимий зв'язок з коефіцієнтом кореляції 0,968. На противагу до військових витрат, кореляція між ВВП на душу населення та інвестиціями на ВВП є значимою, середньою, оберненою на рівні 0,599.

Аналіз ANOVA для Ізраїлю

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	,000	3	,000	61,149	,000 ^b
	Residual	,000	12	,000		
	Total	,000	15			

a. Dependent Variable: GDP per capita

b. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), military spending per capita of country, investment/GDP ratio (proxy for capital stock)

Рисунок 3.3, побудовано на основі даних додатку А

Основною метою дисперсійного аналізу (ANOVA) є дослідження значущості відмінностей між середніми за допомогою порівняння (аналізу) дисперсії. Нульовою гіпотезою даного аналізу є те, що статистично значущих відмінностей між результатами груп немає. Оскільки p-value є менше 0,05, ми можемо відхилити нульову гіпотезу, загалом модель адекватна, вибірки адекватні, наявний зв'язок між незалежними та залежною змінною.

Підсумок моделі Ізраїля

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,969 ^a	,939	,923	,0014260411

a. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), military spending per capita of country, investment/GDP ratio (proxy for capital stock)

Рисунок 3.4, побудовано на основі даних додатку А

Значення коефіцієнту детермінації, для нашої моделі його значення дорівнює 0,939, що означає високий рівень поясненості тренду ВВП на душу населення факторами валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення. Тобто, зміна фактору номінального ВВП на 93,9% пояснена зміною валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення.

Значення Adjusted R – 0,923, що також вказує на високий ступінь поясненості моделі і саме його потрібно використовувати при порівнянні цієї моделі з іншою моделлю, у якої кількість незалежних змінних буде відрізнятись.

Результати регресійного моделювання Ізраїля

Coefficients ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	,001	,002		,534
	military spending per capita of country	13,528	1,271	,942	,000
	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	-,005	,013	-,053	,704
	population growth (proxy for labor input)	,008	,095	,011	,933

a. Dependent Variable: GDP per capita

Рисунок 3.5, побудовано на основі даних додатку А

Загалом, як результат економетричного моделювання багатofакторної лінійної регресії представлено підсумок основних показників лінійної регресії:

- константа досліджуваного рівняння є незначимо, відповідно лінія регресії не буде підніматись, ні опускатись на певну величину, що вказує на те, що немає потреби у додаванні додаткових змінних.
- коефіцієнт β_1 незалежної змінної витрат на ОПК на душу населення дорівнює 0,942, та є значимим на рівні 0,01. Відповідно до цієї моделі, при зростанні або зменшенні державних видатків на ОПК на душу населення на 1 млн. Нових ізраїльських шекелів, ВВП на душу населення буде зростати або зменшуватись на 942 тисячі Нових ізраїльських шекелів.
- коефіцієнт β_2 незалежної змінної валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП згідно з результатами моделювання дорівнює -0,053, та є незначимим, значення Sig. 0,704 означає, що є шанс 70,4% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.

- коефіцієнт β_3 незалежної змінної приросту населення згідно з результатами моделювання дорівнює 0,011, та є незначимим, значення Sig. 0,933 означає, що є шанс 93,3% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.

Наступні спроби викиду незалежних змінних не покращили модель, тому було вирішено залишити наведену вище версію моделювання.

Для повноти аналізу варто провести порівняльний аналіз економетричних моделей для Південної Кореї та Грузії. Під час проведення аналогічного аналізу для Південної Кореї були отримані наступні результати.

Кореляційна матриця факторів впливу та залежної змінної економічного розвитку Південної Кореї

		Correlations			
		GDP per capita	military spending per capita of country	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	population growth (proxy for labor input)
GDP per capita	Pearson Correlation	1	,995**	,720**	-,887**
	Sig. (2-tailed)		,000	,002	,000
	N	16	16	16	15
military spending per capita of country	Pearson Correlation	,995**	1	,693**	-,866**
	Sig. (2-tailed)	,000		,003	,000
	N	16	16	16	15
investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	Pearson Correlation	,720**	,693**	1	-,811**
	Sig. (2-tailed)	,002	,003		,000
	N	16	16	16	15
population growth (proxy for labor input)	Pearson Correlation	-,887**	-,866**	-,811**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	
	N	15	15	15	15

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рисунок 3.6, побудовано на основі даних додатку Б

Як можемо побачити з кореляційної матриці, для нашої залежної змінної ВВП на душу населення, всі незалежні змінні мають сильні, значимі зв'язки. Для ВВП на душу населення незалежна змінна військових витрат на душу населення має прямий, сильний, значимий зв'язок з коефіцієнтом кореляції 0,995. Для ВВП на душу населення незалежна змінна валових інвестицій до ВВП має прямий, сильний, значимий зв'язок з коефіцієнтом кореляції 0,720. На

противагу до військових витрат, кореляція між ВВП на душу населення та приростом населення є значимою, сильною, оберненою з коефіцієнтом кореляції 0,887.

Аналіз ANOVA для Південної Кореї

ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	1,001E+11	3	3,337E+10	562,583	,000 ^b
	Residual	652423364,3	11	59311214,94		
	Total	1,008E+11	14			

a. Dependent Variable: GDP per capita

b. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), investment/GDP ratio (proxy for capital stock), military spending per capita of country

Рисунок 3.7, побудовано на основі даних додатку Б

Дисперсійний аналіз (ANOVA) виявив, що p-value є менше 0,05, що вказує на те, що модель адекватна, вибірки адекватні, наявний зв'язок між незалежними та залежною змінною.

Підсумок моделі Південної Кореї

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,997 ^a	,994	,992	7701,377470

a. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), investment/GDP ratio (proxy for capital stock), military spending per capita of country

Рисунок 3.8, побудовано на основі даних додатку Б

Значення коефіцієнту детермінації, для нашої моделі його значення дорівнює 0,994, що означає високий рівень поясненості тренду ВВП на душу населення факторами валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення. Тобто, зміна фактору номінального ВВП на 99,4% пояснена зміною валових внутрішніх інвестицій

поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення. Значення Adjusted R – 0,992, що також вказує на високий ступінь поясненості моделі і саме його потрібно використовувати при порівнянні цієї моделі з іншою моделлю, у якої кількість незалежних змінних буде відрізнятись.

Результати регресійного моделювання Південної Кореї

Coefficients ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	41571,559	39550,830		,316
	military spending per capita of country	19,985	1,068	,909	,000
	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	25748,243	56755,553	,019	,659
	population growth (proxy for labor input)	-1699418,793	1214506,565	-,085	,189

a. Dependent Variable: GDP per capita

Рисунок 3.9, побудовано на основі даних додатку Б

Загалом, як результат економетричного моделювання багатofакторної лінійної регресії представлено підсумок основних показників лінійної регресії:

- константа досліджуваного рівняння є незначимо, відповідно лінія регресії не буде підніматись, ні опускатись на певну величину, що вказує на те, що немає потреби у додаванні додаткових змінних.
- коефіцієнт β_1 незалежної змінної витрат на ОПК на душу населення дорівнює 0,909, та є значимим на рівні 0,01. Відповідно до цієї моделі, при зростанні або зменшенні державних видатків на ОПК на душу населення на 1 млн. південнокорейської вони ВВП на душу населення буде зростати або зменшуватись на 909 тисяч південнокорейської вони.
- коефіцієнт β_2 незалежної змінної валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП згідно з результатами моделювання дорівнює 0,019, та є незначимим, значення Sig. 0,659 означає, що є шанс 65,9% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.

- коефіцієнт β_3 незалежної змінної приросту населення згідно з результатами моделювання дорівнює -0,085, та є незначимим, значення Sig. 0,189 означає, що є шанс 18,9% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.

Під час проведення аналогічного аналізу для Грузії були отримані наступні результати.

Кореляційна матриця факторів впливу та залежної змінної економічного розвитку Грузії

		Correlations			
		GDP per capita	military spending per capita of country	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	population growth (proxy for labor input)
GDP per capita	Pearson Correlation	1	-,202	,178	,528
	Sig. (2-tailed)		,489	,543	,052
	N	14	14	14	14
military spending per capita of country	Pearson Correlation	-,202	1	-,008	-,169
	Sig. (2-tailed)	,489		,978	,564
	N	14	14	14	14
investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	Pearson Correlation	,178	-,008	1	,671**
	Sig. (2-tailed)	,543	,978		,009
	N	14	14	14	14
population growth (proxy for labor input)	Pearson Correlation	,528	-,169	,671**	1
	Sig. (2-tailed)	,052	,564	,009	
	N	14	14	14	14

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Рисунок 3.10, побудовано на основі даних додатку В

Як можемо побачити з кореляційної матриці, для нашої залежної змінної ВВП на душу населення, жодна незалежна змінна немає значимого зв'язку.

Аналіз ANOVA для Грузії

ANOVA ^a						
Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	52860253,33	3	17620084,44	1,735	,223 ^b
	Residual	101562088,3	10	10156208,83		
	Total	154422341,6	13			

a. Dependent Variable: GDP per capita

b. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), military spending per capita of country, investment/GDP ratio (proxy for capital stock)

Рисунок 3.11, побудовано на основі даних додатку В

Дисперсійний аналіз (ANOVA) виявив, що p-value є більше 0,05, що вказує на те, що модель неадекватна, вибірки неадекватні, відсутній зв'язок між незалежними та залежною змінною.

Підсумок моделі Грузії

Model Summary				
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,585 ^a	,342	,145	3186,880737

a. Predictors: (Constant), population growth (proxy for labor input), military spending per capita of country, investment/GDP ratio (proxy for capital stock)

Рисунок 3.12, побудовано на основі даних додатку В

Значення коефіцієнту детермінації, для нашої моделі його значення дорівнює 0,342, що означає низький рівень поясненості тренду ВВП на душу населення факторами валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення. Тобто, зміна фактору номінального ВВП на 34,2% пояснена зміною валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП, приросту населення та витрат на ОПК на душу населення. Значення Adjusted R – 0,145, що також вказує на низький ступінь поясненості моделі і саме його потрібно використовувати при порівнянні цієї моделі з іншою моделлю, у якій кількість незалежних змінних буде відрізнятися.

Результати регресійного моделювання Грузії

Coefficients ^a					
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	Sig.
		B	Std. Error	Beta	
1	(Constant)	18216,983	7744,994		,040
	military spending per capita of country	-4,835	15,354	-,083	,759
	investment/GDP ratio (proxy for capital stock)	-24436,957	27941,269	-,306	,402
	population growth (proxy for labor input)	674845,840	332657,251	,719	,070

a. Dependent Variable: GDP per capita

Рисунок 3.13, побудовано на основі даних додатку В

Загалом, як результат економетричного моделювання багатofакторної лінійної регресії представлено підсумок основних показників лінійної регресії:

- константа досліджуваного рівняння є значимою, відповідно лінія регресії буде підніматись, на величину 18216,983.
- коефіцієнт β_1 незалежної змінної витрат на ОПК на душу населення дорівнює -0,083, та є незначимим, значення Sig. 0,759 означає, що є шанс 75,9% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.
- коефіцієнт β_2 незалежної змінної валових внутрішніх інвестицій поділених на ВВП згідно з результатами моделювання дорівнює -0,306, та є незначимим, значення Sig. 0,402 означає, що є шанс 40,2% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.
- коефіцієнт β_3 незалежної змінної приросту населення згідно з результатами моделювання дорівнює 0,719, та є незначимим, значення Sig. 0,07 означає, що є шанс 7% помилитись при відхиленні нульової гіпотези про те, що дана незалежна змінна є незначимою, коефіцієнт дорівнює нулю.

Порівнюючи всі ці три моделі можемо побачити одразу, що для Грузії даний тип розвитку країни не сприяв би економічному розвитку, показники коефіцієнтів детермінації та зваженої детермінації були низькими, а жодна незалежна змінна не виявилась значимою. Найбільш адекватною виявилась модель Південної Кореї виходячи з показників коефіцієнтів детермінації та зваженої детермінації. На додачу також варто відмітити, що показники Sig. для незалежних змінних Південної Кореї є меншими, відповідно вони трохи краще підходять для пояснення коливань залежної змінної.

3.3 Формування рекомендацій Україні на базі міжнародного досвіду.

Післявоєнне економічне відновлення та розвиток мають вирішальне значення для країн, які пережили конфлікти чи війни. Спираючись на історичні приклади інших країн, пропонуємо наступні рекомендації для України в контексті повоєнного економічного відновлення.

Як ми побачили з моделювання та досвіду різних країн для перших повоєнних років надзвичайно важливо зберігати власну обороноздатність шляхом інвестицій в оборонну сферу. Інвестиції у військовий сектор допомагають створити міцну обороноздатність, забезпечуючи безпеку та суверенітет післявоєнної країни. Відновлення боєздатних військових сил допомагає стримувати потенційних агресорів і захищає від майбутніх загроз. Не менш важливим є те, що військові витрати можуть мати сильний ефект на економіку, створюючи робочі місця та стимулюючи економічну активність. Оборонні контракти та інвестиції у військовий сектор можуть стимулювати місцеву промисловість, створювати попит на товари та послуги та сприяти економічному зростанню. Це може бути особливо корисним для післявоєнних країн, яким може знадобитися відновити свою промислову базу та створити робочі місця. Однак важливо зазначити, що в подальші роки післявоєнного відновлення рішення інвестувати у військовий сектор має бути збалансованим з іншими пріоритетами, такими як соціальний та економічний розвиток, охорона здоров'я, освіта та інфраструктура.

Отож, для подальшого післявоєнного економічного розвитку рекомендованими є ряд таких заходів:

1. Стабілізація макроекономічного середовища, впроваджувати політику, яка сприяє стабільності. Наприклад: підтримка низького рівня інфляції, забезпечення стабільного обмінного курсу та забезпечення передбачуваної нормативної бази. Це створить сприятливе середовище для інвестицій та

економічного зростання та розвиток. Досягнення макроекономічної стабільності має важливе значення для створення сприятливого клімату для інвестицій, економічного зростання та післявоєнного відновлення. Задля виконання цієї рекомендації потрібно дотримуватись наступного.

Фіскальна дисципліна - впроваджувати розумну фіскальну політику для управління державними витратами та контролю над дефіцитом бюджету. Це може включати скорочення несуттєвих видатків (як досліджуваний нами приклад Грузії), удосконалення систем збору доходів та впровадження ефективних методів управління державними фінансами.

Грошово-кредитна політика. Необхідно підтримувати незалежність НБУ із чітким мандатом підтримувати цінову стабільність. Центральний банк повинен прийняти прозору та надійну систему монетарної політики для контролю над інфляцією та забезпечення стабільного обмінного курсу. Цього можна досягти за допомогою таких заходів, як управління процентними ставками, операції на відкритому ринку та інтервенції на валютному ринку.

Структурні реформи. Провести структурні реформи для підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки. Це може включати лібералізацію ринків, зменшення торговельних бар'єрів, сприяння конкуренції та полегшення ведення бізнесу. Ці реформи можуть залучити інвестиції, заохотити підприємництво та сприяти економічному зростанню.

Стабільність фінансового сектору. Зміцнення регуляторної та наглядової бази фінансового сектору для забезпечення стабільності та запобігання фінансовим кризам. Це передбачає впровадження пруденційних норм, удосконалення практики управління ризиками та підвищення стійкості банків та інших фінансових установ.

Управління державним боргом: розробка надійної стратегії управління державним боргом, або дотримання наявних вимог до кандидатів на вступ до

ЄС, для забезпечення стабільності, мінімізації ризиків та її дотримання. Це включає моніторинг рівня боргу, диверсифікацію джерел фінансування та ефективне управління зобов'язаннями по виплаті боргу. Важливо знайти баланс між фінансуванням потреб післявоєнного відновлення та підтриманням фіскальної стабільності.

Збільшити довіру інвесторів шляхом підвищення прозорості, управління та верховенство права, щоб викликати довіру серед вітчизняних та іноземних інвесторів. Створити чіткі та передбачувані правові рамки, забезпечити дотримання прав власності та боротися з корупцією. Побудова сприятливого для бізнесу середовища залучить інвестиції та стимулюватиме економічне зростання.

Міжнародне співробітництво. Звернутись за підтримкою та технічною допомогою до міжнародних фінансових установ та партнерів з розвитку. Вступати в діалог із міжнародними зацікавленими сторонами, щоб отримати доступ до фінансових ресурсів, технічного досвіду та обміну знаннями. Співпрацювати над програмами розвитку потенціалу для зміцнення інституцій та підвищення ефективності політики. Важливо зазначити, що ці кроки мають здійснюватися скоординовано, враховуючи конкретні виклики та можливості, з якими стикається Україна. Уряд у співпраці з відповідними зацікавленими сторонами має розробити комплексний план макроекономічної стабілізації, встановити чіткі цілі та регулярно контролювати прогрес. Постійне виконання цих заходів у довгостроковій перспективі має вирішальне значення для підтримки макроекономічної стабільності та сприяння післявоєнному економічному відновленню та розвитку.

2. Другим важливим кроком до післявоєнного економічного розвитку є інвестиції в розвиток інфраструктури. Відбудова інфраструктури є важливою для післявоєнного відновлення. Зосередитись на ремонті пошкодженої інфраструктури та інвестуванні в нові проекти, які можуть стимулювати

економічну діяльність, створити робочі місця та покращити зв'язок усередині країни. Як приклад, Південна Корея вклала значні кошти в розвиток інфраструктури після Корейської війни, що відіграло значну роль у її подальшому економічному зростанні. Необхідно також здійснювати проведення комплексної оцінки інфраструктурних потреб країни, враховуючи шкоду, завдану війною, визначення сфер, які потребують негайної уваги. Надання пріоритетів таким секторам критичної інфраструктури, як транспорт, енергетика, водопостачання та санітарія, телекомунікації та соціальна інфраструктура (школи, лікарні тощо). Важливо буде також розробити надійний план розвитку інфраструктури - створення чітко визначеного і інтегрованого плану розвитку інфраструктури, який окреслює конкретні проекти, часові рамки та вимоги до фінансування. План має враховувати довгострокову стійкість, вплив на навколишнє середовище та потенціал для державно-приватного партнерства. Розробка плану має проходити з експертами, зацікавленими сторонами та міжнародними організаціями, щоб переконатися в здійсненності та ефективності плану. Ще одним викликом в інфраструктурному відновленні є мобілізація фінансування. Необхідно буде дослідити та скористатись різними джерелами фінансування для інфраструктурних проектів. Це може включати поєднання внутрішніх ресурсів, міжнародної допомоги, державно-приватного партнерства та інфраструктурних облігацій. Можливе звернення за підтримкою до міжнародних фінансових установ, банків розвитку та країн-донорів, які спеціалізуються на фінансуванні інфраструктури. Необхідним буде створення спеціальної інфраструктурної агенції або цільової групи для нагляду за реалізацією інфраструктурних проектів. Оптимізація процесів затвердження, зменшення бюрократичні перешкоди та забезпечення ефективного управління проектами. Запровадити надійні механізми моніторингу та оцінки для відстеження прогресу та усунення будь-яких вузьких місць впровадження. Варто також буде заохочувати до участі приватного сектора в розвитку інфраструктури через державно-приватне

партнерство (ДПП) і концесійні угоди. Забезпечення прозорості та передбачуваної законодавчої бази для участі приватного сектору, запропонувати стимули та встановити чіткі вказівки щодо відбору проектів, розподілу ризиків та механізмів розподілу доходів. Ще одним важливим елементом в забезпеченні розвитку інфраструктури є інвестування в людський капітал. Необхідно сприяти розвитку кваліфікованої робочої сили, здатної планувати, будувати та підтримувати інфраструктурні проекти. Інвестувати в програми професійної підготовки, технічну освіту та ініціативи з розвитку потенціалу, щоб надати людям необхідні навички. Сприяти співпраці між навчальними закладами, промисловістю та урядом для узгодження розвитку навичок із потребами інфраструктури. Не менш пріоритетним є моніторинг і оцінка результатів. Необхідний регулярний перегляд результатів проекту, економічних вигод та соціальних наслідків, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів і внесення коригувань, якщо це необхідно.

Зосередившись на розвитку інфраструктури, Україна може не лише відновити свою фізичну інфраструктуру, але й закласти основу для довгострокового економічного розвитку, створення робочих місць і підвищення рівня життя. Важливо інтегрувати планування інфраструктури з більш широкими стратегіями розвитку та забезпечити координацію між різними зацікавленими сторонами, щоб максимізувати позитивний вплив інвестицій в інфраструктуру.

3. Подальшим пакетом заходів є сприяння індустріалізації та диверсифікації. Тобто, заохочення розвитку різноманітної промислової бази для зменшення залежності від конкретних секторів. Підтримання галузей, які мають потенціал для високого зростання та експортної конкурентоспроможності. Стимулювання інновацій, досліджень, розробок та передачі технологій. Як приклад можемо згадати відновлення Японії після Другої світової війни, коли уряд сприяв розвиток різних галузей промисловості, зокрема автомобільної, електронної та сталеливарної, що допомогло перетворити її на велику світову економічну

державу. Ця стратегія допомагає зменшити ризики, підвищити стійкість і відкрити нові джерела зростання. Можна навести наступні кроки, які можна зробити для сприяння диверсифікації економіки: створення сприятливої політичної основи, заохочення підприємництва та інновацій, інвестиції в освіту та розвиток навичок, полегшення доступу до фінансування, сприяння регіональному співробітництву.

Розроблення і реалізація політики, яка заохочує та підтримує економічну диверсифікацію. Це включає надання стимулів для інвестицій у пріоритетні сектори, спрощення нормативних та адміністративних процедур, забезпечення сприятливого бізнес-середовища та захист прав інтелектуальної власності. Сприяння державно-приватному партнерству та діалогу для узгодження політики з потребами галузі та залучення інвестицій приватного сектора.

Сприяння розвитку культури підприємництва та інновацій, надаючи доступ до фінансування, програм наставництва та послуг з розвитку бізнесу. Підтримка створення та розвиток стартапів і малих і середніх підприємств (МСП) через цільові ініціативи, такі як інкубатори, акселератори та технологічні центри. Заохочення співпраці між науковими установами, дослідницькими установами та промисловістю для стимулювання інновацій та передачі технологій.

Розвиток людського капіталу, інвестуючи в освіту та програми розвитку навичок, які відповідають потребам галузей, що розвиваються. Сюди входить просування наукової, технологічної, інженерної та математичної (STEM) освіти, професійної підготовки та ініціатив у сфері навчання впродовж життя. Розвиток партнерських відносини з освітніми закладами та приватним сектором, щоб подолати розрив у навичках і забезпечити робочу силу, яка відповідає мінливим потребам різноманітних секторів.

Встановлення механізмів полегшення доступу до фінансування для підприємств у секторах, що розвиваються. Це може включати створення спеціалізованих фондів, мереж венчурного капіталу та фінансові стимули для інвестицій у пріоритетні галузі. Співпраця з фінансовими установами та міжнародними організаціями для розробки індивідуальних фінансових продуктів і послуг, які відповідають конкретним потребам різних секторів. Сприяння експортно-орієнтованим галузям: визначати та підтримувати галузі з потужним експортним потенціалом. Полегшення доступу до ринку шляхом укладення торговельних угод, зменшення торговельних бар'єрів та надання послуг з просування експорту. Розробка брендингу та маркетингових стратегій для позиціонування українських продуктів і послуг на міжнародних ринках. Заохочення розвитку галузей із доданою вартістю, які можуть конкурувати в усьому світі та генерувати валютні надходження.

Співпрацювати з сусідніми країнами та регіональними організаціями для виявлення та використання можливостей регіональної економічної інтеграції та співпраці. Участь у регіональних ланцюжках створення вартості, спільних інвестиційних проектах та ініціативах з розвитку інфраструктури. Використання регіональних ринків для розширення доступу до них і залучення інвестицій від регіональних гравців. Комплексний та скоординований підхід із залученням уряду, приватного сектору та інших зацікавлених сторін має вирішальне значення для успішної реалізації стратегій диверсифікації економіки.

4. Пріоритет розвитку людського капіталу: інвестиції в освіту, професійну підготовку та охорону здоров'я для розвитку кваліфікованої робочої сили та підвищення продуктивності. Розширення доступу до якісної освіти та навчальних програм, включаючи технічні та професійні навички, які відповідають вимогам ринку. Реалізувати дану рекомендацію можливо за наступних кроків.

- Удосконалити систему освіти: виділити ресурси для підвищення якості та доступності освіти на всіх рівнях. Це включає інвестиції в інфраструктуру, забезпечення сучасними навчальними матеріалами та забезпечення добре підготовлених викладачів. Акцент на освіті STEM (наука, технології, інженерія та математика), щоб відповідати вимогам сучасної економіки. Заохочення партнерства між навчальними закладами, галузями промисловості та дослідницькими організаціями, щоб подолати розрив між наукою та практичними навичками.

- Сприяння професійному навчанню: розробка програм професійного навчання, які відповідають потребам галузей і секторів, що розвиваються. Співпраця з лідерами галузі, щоб розробити навчальну програму, надати можливості практичного навчання та сприяти стажуванню і учнівству. Заохочення навчання протягом усього життя та ініціативи з підвищення кваліфікації, щоб гарантувати, що робоча сила залишалась адаптованою та оснащеною найновішими навичками. Підтримка підприємництва та інновацій: сприяння розвитку підприємницької екосистеми, надаючи підтримку та ресурси для підприємців-початківців. Створення інкубаторів стартапів, пропозиції програм розвитку бізнесу та надання доступ до фінансування та наставництва. Заохочення інновацій та креативності за допомогою грантів, фінансування досліджень та заохочень для стартапів і малого бізнесу.

- Поліпшення охорони здоров'я та добробуту: надання пріоритетів розвитку інфраструктури охорони здоров'я та доступу до якісних медичних послуг. Інвестування в медичне обладнання, інфраструктуру та навчання для медичних працівників. Сприяння профілактичним заходам охорони здоров'я, обізнаності громадськості та програмам боротьби з хворобами. Надання пріоритету підтримці психічного здоров'я та ініціативам для забезпечення благополуччя населення, реабілітації ветеранів з подальшою їх соціалізацією.

- Сприяння міжнародній співпраці: сприяння партнерству та співпраці з міжнародними освітніми установами, дослідницькими центрами та організаціями. Заохочення обміну знаннями, спільних дослідницьких проєктів та можливості навчання за кордоном, щоб надати людям різноманітні перспективи та досвід. Ставлячи як пріоритет розвитку людського капіталу, Україна може створити кваліфіковану, здатну до адаптації та стійку робочу силу, яка може стимулювати економічне зростання, стимулювати інновації та сприяти післявоєнному відновленню та довгостроковому розвитку країни.

5. Сприяння комфортному бізнес-середовищу. Необхідно впроваджувати реформи для спрощення бюрократії, зменшення корупції та покращення управління. Спростити правила ведення бізнесу, підвищити прозорість і створити стимули для підприємництва та інвестицій. Заохочення державно-приватного партнерства для залучення ресурсів і досвіду. Як приклад можна загадати відновлення економіки Чилі після режиму Піночета сприяли структурні реформи, які покращили бізнес-середовище, залучили іноземні інвестиції та стимулювали економічне зростання.

П'ята рекомендація «Сприяти сприятливому діловому середовищу» зосереджена на створенні умов для залучення інвестицій, сприяння підприємництву та підтримки зростання бізнесу. Розгляньмо кілька основних стратегій розвитку сприятливого бізнес-середовища:

- Спростити регулювання та оптимізувати бюрократію. Переглянути та оптимізувати нормативні рамки, щоб зменшити складність та усунути непотрібні бюрократичні перешкоди. Запровадити прозорі та ефективні процедури реєстрації бізнесу, ліцензування та отримання дозволів.

Удосконалення онлайн-платформ та сервісів, щоб спростити ведення бізнесу, включаючи онлайн-подання податкових декларацій і спрощені митні процеси.

- Забезпечення справедливої та передбачуваної правової бази. Створення прозорої та надійної правової системи, яка захищатиме права власності, забезпечує виконання контрактів та захист інтелектуальної власності. Зміцнити верховенство права, сприяти незалежності судової влади та забезпечити ефективні механізми вирішення суперечок. Сприяння розвитку спеціалізованих господарських судів для ефективного розгляду спорів, пов'язаних з бізнесом.
- Сприяння інвестиційним стимулам. Пропозиції привабливих інвестиційних стимулів, такі як податкові пільги, гранти та субсидії, щоб заохотити внутрішні та іноземні інвестиції. Визначення ключових секторів для заохочення інвестицій, такі як інфраструктура, відновлювана енергетика, технології та виробництво. Розвиток агенцій сприяння інвестиціям для залучення та допомоги потенційним інвесторам.
- Розвиток надійного банківського сектору, який пропонує конкурентоспроможні кредитні ставки та індивідуальні фінансові продукти для бізнесу. Заохочення створення фондів венчурного капіталу та мереж ангельських інвесторів для підтримки стартапів та інноваційних підприємств.
- Сприяння державно-приватному партнерству. Заохочення співпраці між державним і приватним секторами через державно-приватне партнерство. Сприяти діалогу та співпраці між державними установами та бізнесом для вирішення проблем, розробки спільних проектів та обміну ресурсами. Державно-приватне партнерство можна використовувати для розвитку інфраструктури, надання послуг та інших стратегічних ініціатив.
- Інвестиції в цифрову трансформацію. Використання цифрових технологій та інновацій, щоб стимулювати зростання та ефективність бізнесу. Розвивати цифрову інфраструктуру, підтримувати програми цифрової грамотності та створення стимулів для компаній використовувати цифрові рішення. Сприяти

процвітаючій цифровій екосистемі, яка уможливилює електронну комерцію, цифрові платежі та цифрове підприємництво.

- Забезпечення чесної конкуренції та антикорупційних заходів. Впровадження жорсткої конкурентної політики для запобігання монополіям і сприяння чесній ринковій конкуренції. Встановлення ефективних антикорупційних заходів та механізми примусу для забезпечення прозорості та чесності ділових відносин. Заохочення практики корпоративної соціальної відповідальності та етичної ділової поведінки.

6. Залучення до регіональної та міжнародної торгівлі. Розширення торгових відносини та диверсифікація експортних ринків. Розвиток стратегічних партнерств та торговельних угод для розширення доступу до міжнародних ринків. Визначення порівняльних переваг та просування сектори з експортним потенціалом. Наприклад післявоєнному відновленню В'єтнаму сприяла політика лібералізації торгівлі, відкриття його економіки для міжнародних ринків і залучення іноземних інвестицій. Пропонуємо наступні кроки для реалізації цієї рекомендації. Необхідно активно брати участь у переговорах і шукати можливості для укладення двосторонніх і багатосторонніх торгових угод з іншими країнами та регіональними блоками. Ці угоди можуть знизити торговельні бар'єри, полегшити доступ до ринку та створити основу для взаємовигідних торговельних відносин. Приклади включають угоди про вільну торгівлю (ЗВТ), угоди про преференційну торгівлю та угоди про економічне співробітництво.

Важливим кроком також буде зменшення залежності від кількох ринків шляхом диверсифікації напрямків експорту та спрощення процедур торгівлі. Впровадження сучасних митних систем та прийняття стандартів міжнародної торгівлі та найкращих практик. Спростити процеси документації імпорту та експорту, автоматизувати митні процедури та сприяти використанню електронних платформ для торгових операцій. Залучати інвестиції в

торговельну інфраструктуру, включаючи порти, логістичні центри, транспортні мережі та пункти перетину кордону. Поліпшити сполучення та транспортне сполучення, щоб полегшити переміщення товарів усередині країни та через кордони. Підвищити спроможність митних органів ефективно обробляти збільшені обсяги торгівлі.

Важливим також є сприяння доступу до торговельного фінансування та страхування для підприємств, які займаються міжнародною торгівлею. Встановлення партнерські відносини з фінансовими установами, щоб надати варіанти фінансування торгівлі, включаючи механізми кредитування експорту, торговельні гарантії та страхування експорту. Підтримка розвитку експортно-кредитних агентств для пом'якшення ризиків, пов'язаних з міжнародною торгівлею. Розвиток агентств сприяння торгівлі: надати агентствам сприяння торгівлі повноваження та ресурси для ефективного просування експорту та залучення іноземних інвестицій. Ці агентства можуть надавати підприємствам ринкову аналітику, консультації з питань торгівлі та підбір партнерів. Організовувати ярмарки, виставки та бізнес-місії для демонстрації українських продуктів і послуг на міжнародному рівні. Дослідження можливості участі в ініціативах регіональної економічної інтеграції, таких як митні союзи, спільні ринки або економічні союзи. Це може забезпечити доступ до більших регіональних ринків, полегшити регіональні ланцюги поставок і залучити прямі іноземні інвестиції. Участь у діалозі та співпраці з сусідніми країнами для гармонізації політики, пов'язаної з торгівлею, та вирішення спільних проблем.

Висновки до розділу III

У розділі був проведений аналіз наявних, загальновизнаних моделей економічного зростання та розвитку, які слугували теоретичною базою для пропозиції моделювання економічного розвитку для обраних країн. Був проведений порівняльний аналіз побудованих економетричних моделей та надані висновки, що для двох країн з трьох значимим фактором економічного

зростання та розвитку виявились витрати на ОПК на душу населення. Приклад моделі для Грузії дав змогу розглянути особливості для країни, яка, хоч і має досі агресивного сусіда, не зробила висновків з цього і її модель поведінки та розвитку кардинально відрізняється від двох інших країн вибірки. Були надані детальні рекомендації щодо подальшого повоєнного економічного відновлення для України. Це стабілізація макроекономічного середовища, інвестиції в розвиток інфраструктури, сприяння індустріалізації та диверсифікації, розвитку людського капіталу, сприяння комфортному бізнес-середовищу та залучення до регіональної та міжнародної торгівлі, окремо варто наголосити, що впровадження тих чи інших рекомендацій також позитивно будуть впливати й на інші сфери, для яких були запропоновані інші рекомендації.

ВИСНОВКИ

На закінчення слід зазначити, що дослідження післявоєнного економічного розвитку, міжнародного досвіду та особливостей політики для України дало цінну інформацію про ключові фактори та політичні міркування, необхідні для досягнення сталого економічного зростання та розвитку після конфліктів. Аналізуючи міжнародний досвід і враховуючи специфічний контекст України, це дослідження пролило світло на виклики та можливості, з якими стикається країна, і запропонувало політичні рекомендації для ефективного післявоєнного економічного розвитку.

Результати цього дослідження підкреслюють важливість вивчення міжнародного досвіду та його адаптації до конкретних потреб і обставин України. Вивчення різних післявоєнних досвідів економічного розвитку, таких як план Маршалла, східноазійські тигри та європейська інтеграція, продемонструвало важливість комплексних і стратегічних рамок політики. Очевидно, що сукупність факторів, включаючи макроекономічну стабільність, інвестиції в інфраструктуру, розвиток людського капіталу, диверсифікацію економіки та сприяння експорту, відіграє вирішальну роль у досягненні довгострокового економічного розвитку та стабільності.

Також на базі моделі економічного зростання Солоу було досліджено та визначено вплив витрат на ОПК на економічний ріст, що, в свою чергу, є одним з індикаторів економічного розвитку. Цей вплив є значимим та є одним з ключів до економічного розвитку в перші повоєнні роки, коли потрібно зберігати баланс між забезпеченням безпеки та стимулювати економіку до розвитку.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони є орієнтиром для політиків, зацікавлених сторін і практиків, залучених до післявоєнного економічного розвитку України. Політичні рекомендації,

представлені в цьому дослідженні, служать дорожньою картою для прийняття рішень, пропонуючи розуміння ефективних стратегій економічного відновлення, зростання та стабільності. Прийнявши політику, засновану на фактичних даних, політики можуть оптимізувати розподіл ресурсів, підвищити стійкість економіки, сприяти інклюзивному розвитку та брати участь в економічній дипломатії та співпраці. Рекомендації можна згрупувати у декілька основних груп: пов'язані з інституційним покращенням, пов'язані з євроінтеграцією та пов'язані з залученням ресурсів на відбудову. Група рекомендацій, пов'язаних з інституційним покращенням включає у себе покращення умов функціонування приватного сектору, сприяння інноваціям та макроекономічній стабільності. Група рекомендацій, пов'язаних з євроінтеграцією включає у себе кроки для подальшої євроінтеграції, експортної орієнтації виробництва. Група рекомендацій, пов'язаних з залученням ресурсів на відбудову включає рекомендації до покращення інвестиційного клімату та залучення допомоги від країн-партнерів для подальших витрат на відновлення інфраструктури, індустріалізацію та розвиток людського капіталу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Степанович, Б. В. Я., Козловець, М. А., Горохова, Л. В., Федоренко, В. В., Федоренко, В. О. “Філософія: словник термінів та персоналій.” ББК 87я2 Ф56.
2. Кузьгелєва Т. “Проблеми та перспективи економічного розвитку в Україні.” Економіка: реалії часу. (2017): № 3 (25). – С. 31-35.
3. Білан, Ю. “Інституційні аспекти економічного розвитку в Україні.” Економіка та держава, (2017): 5-8.
4. Бажал Ю. В. “Економічний розвиток: сутність, фактори, особливості.” Наукові праці Національного технічного університету України «КПІ» : збірник наукових праць. (2016): Вип. 2(2). – С. 9-17.
5. Проданова Лариса Василівна. “Економічне зростання й економічний розвиток: забезпечення сталості економічної системи.” ТОВ" Східний видавничий дім", 2011.
6. Oser, I. and Blanchfield, W. C. “The Evolution of Economic Thought. Tel Aviv: Zmora-Bitan-Modan" (1978).
7. Schumpeter, J. A. “The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle.” Transaction Publishers. (1911)
8. Robert M. Solow "Technical Change and the Aggregate Production Function." Review of Economics and Statistics, vol. 39, no. 3, (1957): pp. 312-320.
9. Rostow, Walt Whitman, and Walt Whitman Rostow “The stages of economic growth: A non-communist manifesto” Cambridge university press, (1990)
10. Velasco, Andrés. "Dependency theory." Foreign Policy 133 (2002)
11. Findlay, Ronald. "Comparative advantage." The World of Economics (1991): 99-107.
12. Friedman, Milton “Capitalism and freedom. University of Chicago press (2020)

13. Paul M. Romer "Increasing Returns and Long-Run Growth." *Journal of Political Economy*, vol. 94, no. 5, (1986) pp. 1002-1037. JSTOR,
14. Daron Acemoglu and James A. Robinson. "Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty." Crown Business, (2012)
15. Електронний ресурс Світового Банку:
<https://data.worldbank.org/products/#wdi>
16. Електронний ресурс Світового Банку (Індикатори Світового Розвитку):
<https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/>
17. Сміт, Адам. "Багатство народів: Дослідження про природу та причини добробуту націй." Наш формат, (2020)
18. Goodwin, C.D. "National Security in Classical Political Economy." In *Economics and National Security*, C.D. Goodwin, ed' Durham and London: Duke University Press, (1991) pp. 23-35
19. Keynes, J.M. "The Economic Consequences of the Peace." London: Macmillan (1919)
20. Schumpeter, Joseph A. "Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process." New York: McGraw-Hill. (1939)
21. Samuelson, P. A. "The pure theory of public expenditure. Review of economics and statistics." (1954) 36(4)
22. Nurkse, R. "International Currency Experience. Geneva: League of Nations." (1944)
23. Lifshitz, Yaacov. "The economics of producing defense: Illustrated by the Israeli case." Springer Science & Business Media, (2003)
24. Hitch, C. 1. and McKean, R. N. "The Economics of Defense in the Nuclear Age." TelAviv: Ministry of Defense Publishing House (1971).
25. Kapstein, E.B. "The Political Economy of National Security - A Global Perspective." Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press. (1992)

26. Gupta, S., B. Clements, R. Bhattacharya, and S. Chakravarti "Elusive Peace Dividend." *Finance and Development* No. 39. (2002)
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2002/12/gupta.htm>.
27. Barber, W.J. "British and American Economists and Attempts to Comprehend the Nature of War." In *Economics and National Security*, C.D. Goodwin, ed. Durham and London: Duke University Press, (1991) pp. 61-86
28. Barber, W.J. "From the Economics of Welfare to the Economics of Warfare (and Back) in the Thought of A.C.Pigou." In *Economics and National Security*, C.D. Goodwin, ed. Durham and London: Duke University Press, (1991) pp. 131-142.
29. Tooze, A. "The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy." Penguin. (2006)
30. Smitka, Michael, "Japan's economic ascent: international trade, growth, and postwar reconstruction." Vol. 5. Taylor & Francis, (1998)
31. Benn Steil, "The Marshall Plan: Dawn of the Cold War" New York: Simon & Schuster, (2018)
32. Charles Kindleberger, "Marshall Plan Days" Boston, MA: Allen & Unwin, (1987)
33. Horowitz, D. "Constant and Changing Factors in Israel's Security Perception." In *War by Choice*, 1. Alpher, ed. Tel Aviv: Hakibbutz Hameuchad and Jaffee Center for Strategic Studies, Tel Aviv University, (1985) pp. 57-115
34. Ben-Gurion, D. "Uniqueness and Mission: Selected Speeches on the Security of Israel." Tel Aviv: Ministry of Defense Publishing House (1971).
35. Sadan, E. "National Security and National Economy." In *Israeli Security Planning in the 1980s*, Z. Lanir, ed. Tel Aviv: Ministry of Defense and Jaffee Center for Strategic Studies, Tel Aviv University, (1985) pp. 119-129
36. Razin, A "On Honey and on Sting - The Impact of American Aid." In *The Price of Power*, Z. Offer and A Kober, eds. Tel Aviv: Ministry of Defense Publishing House, (1984) pp. 47-57

37. Звітність Центрального банку Ізраїля: <https://www.boi.org.il/en/economic-roles/statistics/real-economic-activity/national-accounts/#mainContent>
38. Oberdorfer, Don, and Robert Carlin. "The two Koreas: A contemporary history." Basic Books, (2013)
39. Cumings, Bruce. "The Korean war: A history." Vol. 33. Modern Library, (2010)
40. Eichengreen, B., & Lim, W. "From Miracle to Maturity: The Growth of the Korean Economy." Harvard University Press. (2009)
41. Звітність Центрального банку Південної Кореї, доступ: <https://ecos.bok.or.kr/#/SearchStat>
42. Hamilton, Robert E. "A ten-year retrospective on the Russia-Georgia war." Foreign Policy Research Institute (2018).
43. Zurab Abashidze, Special Representative of the Prime Minister for Relations with the Russian Federation, interview with the author, July 6, 2018.
44. Звітність Світового Банку, доступ: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
45. Lifshitz, Y. "Defense Expenditure and Allocation of Resources." In Issues in the Economy of Israel, N. Halevi and Y. Kop, eds. Jerusalem: Maurice Falk Institute for Economic Research in Israel, (1974) pp. 88-111
46. Gilshon, A "Defense Expenditures and Economic Growth in Israel." In Studies in Israel's Economy 1982, 1984, M. Felber, M. Michaely and Z. Sussman, eds. Jerusalem: The Israeli Economic Association, (1986) pp. 13-33
47. Berman, E. and Halperin, A. "Skilled Labor Force, Security and Growth." In Industrial-Technological Policy for Israel. D. Brodet, M. Justman and M. Teubal, eds. Jerusalem: Jerusalem Institute for Israeli Studies, (1990) pp. 147-182
48. Електронний доступ Банк Ізраїлю - Річний звіт Банку Ізраїлю за 1973 рік <https://www.boi.org.il/en/communication-and-publications/regular-publications/bank-of-israel-annual-report/bank-of-israel-annual-report-1973/>

49. Електронний доступ Банк Ізраїлю - Річний звіт Банку Ізраїлю за 1975 рік
<https://www.boi.org.il/en/communication-and-publications/regular-publications/bank-of-israel-annual-report/bank-of-israel-annual-report-1975/>
50. Rivlin, Paul. "The Israeli Economy from the Foundation of the State through the 21st Century." Cambridge University Press, (2010)
51. Warleigh-Lack, A. "The Economic Development of Israel." Routledge. (2002)
52. Edward Sagendorph Mason, and Harvard University. Council on East Asian Studies. "The economic and social modernization of the Republic of Korea." No. 92. Harvard Univ Asia Center, (1980)
53. Woo-Cumings, Meredith, ed. "The developmental state." Cornell University Press (2019)
54. Korea: Current Developments and Policy Issues (Washington, DC: World Bank, Report #3005-KO, (1980)
55. Shengelia, Teimuraz, and Khatuna Berishvili. "The Role of Institutional Reforms in the Improvement of the Georgian Investment Environment." Journal of Social Sciences 3.2 (2014)
56. Електронний ресурс Transparency International - CORRUPTION PERCEPTIONS INDEX 2022
<https://www.transparency.org/en/cpi/2022/index/geo>
57. Електронний ресурс Світовий Банк - Doing Business Archive
https://archive.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/georgia#DB_tab
58. Електронний ресурс Світовий Банк - Gini index
<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.GINI>
59. Електронний ресурс Державна Служба Статистики - Національні рахунки (ВВП)
https://ukrstat.gov.ua/imf/arhiv/nr/nr_scb16_2017_2020_u.htm
60. Keita, Lansana. "Models of economic growth and development in the context of human capital investment—The way forward for Africa." Africa Development 41.1 (2016): 23-48.

61. Chang, Hsin-Chen, Bwo-Nung Huang, and Chin Wei Yang. "Military expenditure and economic growth across different groups: A dynamic panel Granger-causality approach." *Economic Modelling* 28.6 (2011): 2416-2423.
62. Н.ГРЕГОРІ Манків, "Макроекономіка, підручник для України.", переклад з англійської, наукова редакція перекладу Степана Панчишина, Київ, ОСНОВИ, (2000)
63. Nurkse, R. "Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries." Oxford: Oxford University Press (1953)

ДОДАТКИ

Додаток А – Ізраїль

Масив для економетричного дослідження для Ізраїлю

Year	GDP per capita, mln NIS	Military spending per capita, mln NIS	Investment/GDP ratio	Population growth
1973	0,00000118	0,00000020	0,3476	0,0413
1974	0,00000162	0,00000021	0,3587	0,0302
1975	0,00000226	0,00000040	0,3255	0,0231
1976	0,00000284	0,00000041	0,2683	0,0226
1977	0,00000396	0,00000037	0,2403	0,0226
1978	0,00000631	0,00000083	0,2695	0,0213
1979	0,00001173	0,00000090	0,2699	0,0260
1980	0,00002690	0,00000263	0,2256	0,0243
1981	0,00006209	0,00000703	0,2097	0,0201
1982	0,00013833	0,00001045	0,2352	0,0190
1983	0,00034446	0,00001778	0,2305	0,0184
1984	0,00169969	0,00013633	0,2204	0,0132
1985	0,00613442	0,00057524	0,2022	0,0178
1986	0,01016771	0,00050477	0,1964	0,0156
1987	0,01266583	0,00107713	0,1982	0,0163
1988	0,01507384	0,00090432	0,1830	0,0167

Розраховано на основі <https://www.boi.org.il/en/communication-and-publications/regular-publications/bank-of-israel-annual-report/>,
<https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=IL>

Додаток Б – Південна Корея

Масив для економетричного дослідження для Південної Кореї

Year	GDP per capita, KRW	Military spending per capita, KRW	Investment/GDP ratio	Population growth
1960	9991,05	695,66	0,1052	
1961	11709,38	760,70	0,1269	0,0297
1962	13800,76	912,76	0,1407	0,0286
1963	19019,32	884,02	0,1878	0,0278
1964	26432,82	1050,59	0,1541	0,0262
1965	28963,92	1226,28	0,1476	0,0254
1966	36218,08	1630,68	0,2170	0,0251
1967	43596,32	1958,12	0,2220	0,0234
1968	54896,02	2500,14	0,2710	0,0232
1969	70145,87	3170,15	0,2993	0,0226
1970	86740,95	3721,99	0,2632	0,0218
1971	104553,45	4865,78	0,2498	0,0197
1972	127373,48	6237,80	0,2148	0,0188
1973	162075,94	6363,05	0,2601	0,0177
1974	227860,58	9944,58	0,3260	0,0171
1975	298848,73	14143,70	0,2853	0,0168

Розраховано на основі <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>

Додаток В – Грузія

Масив для економетричного дослідження для Грузії

Year	GDP per capita, GEL	Military spending per capita, GEL	Investment/GDP ratio	Population growth
2008	4956,52	422,30	0,27690	-0,00304
2009	4715,27	264,37	0,13986	-0,00888
2010	5762,70	213,77	0,20524	-0,00729
2011	6782,67	210,46	0,22203	-0,00802
2012	7301,75	217,86	0,25876	-0,00737
2013	7691,14	197,70	0,20991	-0,00301
2014	8367,98	197,31	0,25406	0,00047
2015	9109,39	182,46	0,26294	0,00157
2016	9613,94	200,13	0,30152	0,00060
2017	10933,89	215,37	0,27290	0,00013
2018	11968,02	227,05	0,28123	-0,00039
2019	13239,39	235,20	0,25299	-0,00172
2020	13234,08	238,94	0,23857	0,00069
2021	16179,46	262,17	0,18972	-0,00380

Розраховано на основі <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>